

Helsingin kaupunki
Sosiaalivirasto

HAVAINNOINTI JA PEDAGOGINEN TUKI 3-5 –VUOTIAIDEN LASTEN VARHAISKASVATUKSESSA

Lasten päivähoito
Oppaita ja työkirjoja 2008:3

Tekijä(t) - Författare - Author(s) Aaltonen Riitta, Lehtinen Taisto, Leppänen Kyllikki, Peltonen Tiina, Tarvo Marja-Terttu, Tuunainen Päivi, Viherä-Toivonen Anne		
Julkaisun nimi - Publikationens titel - Title of the Publication Havainnointi ja pedagoginen tuki 3-5-vuotiaiden lasten varhaiskasvatuksessa		
Julkaisija - Utgivare - Publisher Helsingin kaupungin sosiaalivirasto	Julkaisu-aika - Publikationsdatum Published 2008	Sivumäärä, liitteet - Sidoantal, bilagor Pages, appendixes 50 s.
Sarja - Serie - Series Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Oppaita ja työkirjoja		Osanumero - Del nummer Part number 2008:3
ISSN/Sosv 1796-5470	ISBN/Sosv 978-952-223-066-9	Kieli - Språk - Language suomi
Tiivistelmä - Referat - Abstract Tämän käsikirjan tarkoituksena on kehittää 3 – 5-vuotiaiden lasten varhaiskasvatusta. Tavoitteina ovat henkilöstön lapsen kehitystä ja sen osa-alueita koskevan tietoisuuden vahvistaminen, lapsihavainnoinnin ja pedagogisen osaamisen lisääminen sekä lapsen kehityksen varhaisen tuen tehostaminen. Käsikirja tukee Helsingissä tapahtuvaa vahvaa varhaiskasvatuksen suunnittelutyötä sekä lapsen henkilökohtaisen varhaiskasvatussuunnitelman laadintaa. Materiaali on tarkoitettu hoito- ja kasvatushenkilöstölle käsikirjaksi, joka toimii muistin vahvistajana ja tarkistuslistana lapsen kehitystä arvioitaessa sekä apuna pedagogisten tukitoimien suunnittelussa. Käsikirja on jaettu kolmeen osaan: - lapsen kehityksen osa-alueet - havainnointi varhaiskasvatuksessa - henkilöstön pedagogisten menetelmien tarkastelu. Lapsen kehityksen osa-alueet on nimetty seuraavasti: - tunne-elämän kehitys - ajattelu, muisti ja oppiminen - kielellinen kehitys - oman toiminnan ohjaus - motoriset taidot - sosiaaliset taidot ja vuorovaikutus - leikki ja leikitaidot. Jokainen kehityksen osa-alue sisältää kuvauksen lapsen kehityksen piirteistä kolmivuotiaana, nelivuotiaana ja viisivuotiaana. Osa-alueittain käydään läpi kehitykseen liittyviä huolenaiheita ja keinoja lapsen kehityksen tukemiseksi. Havainnointi varhaiskasvatuksessa osuus koostuu seuraavista teemoista: - miksi havainnoidaan - mitä havainnoidaan - havaintojen kirjaamisen - mihin ja miten havainnoita käytetään. Havainnointi-osassa on havainnointilomake-sivu, joka on kopioitavissa. Henkilöstön pedagogisten menetelmien tarkasteluosuudessa painotetaan lyhyesti aikuisten osuutta työyhteisön, tiimin ja oppimisympäristön kehittäjänä. Oppimisympäristön ja ilmapiirin merkitys päivähoidossa tulee esille mm. tiloja, pedagogisia menetelmiä ja vuorovaikutussuhteita arvioitaessa. Aikuisten ammatillisuus, kasvatustietoisuus, sensitiivinen ja reflektiivinen työote sekä sitoutuneisuus vastata rohkeasti lapsen tarpeisiin vahvistuu, kun tietoisuus lapsen kehityksestä ja arjen tilanteista lisääntyy. Näin mahdollistuu se, että lapsi rohkenee ottamaan vastaan kehityksellisiä haasteita turvallisessa päiväkotiympäristössä osaavien varhaiskasvattajien tukemana.		
Avainsanat - Nyckelord - Key words		
Hinta Pris Price	Julkaisumuoto Publikationsform Publishing form	

Julkaisun myynti ja jakelu:

Sosiaali- ja terveydenhuollon tietopalvelu
PL 7010, 00099 HELSINGIN KAUPUNKI
Puhelin: 310 43772
Telekopio: 310 43151
Sähköposti: sosv.kirjasto@hel.fi
Tiipiposti: Sosv Kirjasto Hki/Sosv

Distribution och försäljning:

Social- och hälsovårdens informationstjänst
PB 7010, 00099 HELSINGFORS STAD
Telefon: 310 43772
Telefax: 310 43151
E-post: sosv.kirjasto@hel.fi
Teampost: Sosv Kirjasto Hki/Sosv

Distribution and sales:

Social and Health Care Information Services
PB 7010, 00099 Helsingin kaupunki
Telephone: +358-9-310 43772
Telefax: +358-9-310 43151
E-mail: sosv.kirjasto@hel.fi
Teampost: Sosv Kirjasto Hki/Sosv

On mahdollista
katsoa näkemättä
nähdä tunnistamatta
tunnistaa käsittämättä
käsittää hyväksymättä

On mahdollista
katsoa ja nähdä
nähdä ja tunnistaa
tunnistaa ja tuntea
käsittää ja hyväksyä...

Jiiri Okas

SISÄLLYSLUETTELO

ESIPUHE	5
ALKUSANAT	6
I LAPSEN KEHITYKSEN OSA-ALUEET	7
LAPSEN KEHITYKSESTÄ	8
1. TUNNE-ELÄMÄN KEHITYS	9
1.1. Kolmen vuoden iässä	10
1.1.1. Lapsen tunne-elämän kehityksen tukeminen (3v.)	11
1.2. Neljän vuoden iässä	11
1.2.1. Lapsen tunne-elämän kehityksen tukeminen (4v.)	11
1.3. Viiden vuoden iässä	11
1.3.1. Lapsen tunne-elämän kehityksen tukeminen (5v.)	12
1.4. Kehitykseen liittyviä huolenaiheita	12
2. AJATTELU, MUISTI JA OPPIMINEN	13
2.1. Kolmen vuoden iässä	15
2.2. Neljän vuoden iässä	15
2.3. Viiden vuoden iässä	16
2.4. Kehitykseen liittyviä huolenaiheita	16
2.5. Lapsen ajattelun, muistin ja oppimisen kehityksen tukeminen	16
3. KIELELLINEN KEHITYS	18
3.1. Kolmen vuoden iässä	19
3.1.1. Kehitykseen liittyviä huolenaiheita (3v.)	19
3.2. Neljän vuoden iässä	20
3.2.1. Kehitykseen liittyviä huolenaiheita (4v.)	20
3.3. Viiden vuoden iässä	20
3.3.1. Kehitykseen liittyviä huolenaiheita (5v.)	20
3.4. Lapsen kielellisen kehityksen tukeminen	21
4. OMAN TOIMINNAN OHJAUS	22
4.1. Kolmen vuoden iässä	23
4.2. Neljän vuoden iässä	24
4.3. Viiden vuoden iässä	24
4.4. Kehitykseen liittyviä huolenaiheita	24
4.5. Lapsen oman toiminnan ohjaamisen tukeminen	25
5. MOTORINEN KEHITYS	27
5.1. Kolmen vuoden iässä	28
5.1.1. Kehitykseen liittyviä huolenaiheita (3v.)	29
5.2. Neljän vuoden iässä	29
5.2.1. Kehitykseen liittyviä huolenaiheita (4v.)	29
5.3. Viiden vuoden iässä	29
5.3.1. Kehitykseen liittyviä huolenaiheita (5v.)	30
5.4. Lapsen motorisen kehityksen tukeminen	30
6. SOSIAALISET TAIDOT JA VUOROVAIKUTUS	32
6.1. Kolmen vuoden iässä	33
6.1.1. Kehitykseen liittyviä huolenaiheita (3v.)	33

6.1.2. Lapsen sosiaalisten ja vuorovaikutustaitojen tukeminen (3v.)	34
6.2. Neljän vuoden iässä	34
6.2.1. Kehitykseen liittyviä huolenaiheita (4v.)	35
6.2.2. Lapsen sosiaalisten ja vuorovaikutustaitojen tukeminen (4v.)	35
6.3. Viiden vuoden iässä	35
6.3.1. Kehitykseen liittyviä huolenaiheita (5v.)	36
6.3.2. Lapsen sosiaalisten ja vuorovaikutustaitojen tukeminen (5v.)	36
7. LEIKKI JA LEIKKITAIDOT	37
7.1. Kolmen vuoden iässä	38
7.1.1. Kehitykseen liittyviä huolenaiheita (3v.)	39
7.1.2. Lapsen leikin tukeminen (3v.)	39
7.2. Neljän vuoden iässä	39
7.2.1. Kehitykseen liittyviä huolenaiheita (4v.)	39
7.2.2. Lapsen leikin tukeminen (4v.)	40
7.3. Viiden vuoden iässä	40
7.3.1. Kehitykseen liittyviä huolenaiheita (5v.)	40
7.3.2. Lapsen leikin tukeminen (5v.)	41
II HAVAINNOINTI VARHAISKASVATUKSESSA	42
8. LAPSEN TOIMINNAN HAVAINNOINTI	43
8.1. Miksi havainnoidaan	44
8.2. Mitä havainnoidaan	44
8.3. Havaintojen kirjaaminen	45
8.4. Mihin ja miten havaintoja käytetään	45
8.5. Lapsen toiminnan havainnointilomake	46
9. HENKILÖSTÖN PEDAGOGISTEN MENETELMIEN TARKASTELU	47
LÄHTEET	49

ESIPUHE

Idän ja Kaakon keltot suunnittelivat keväällä 2006 aloittavansa yhteisen hankkeen, jonka tarkoituksena on tukea ja kehittää 3 – 5-vuotiaiden lasten kanssa työskentelevän hoito- ja kasvatushenkilöstön lapsihavainnointia sekä pedagogista osaamista. Olemme oman työmme kautta huomanneet, että päivähoitossa on tarve syventää lapsen havainnointia ja lasta tukevien toimivien pedagogisten ratkaisujen löytämistä. Tällä keltojen hankkeella olemme halunneet olla mukana kehittämässä varhaiskasvatusta ja lapsen kehityksen varhaista tukemista. Hankkeen tavoitteena on vahvistaa päivähoiton henkilöstön tietoisuutta lapsen kehityksen osa-alueista, havainnoinnin tärkeydestä sekä lisätä henkilöstönpedagogista osaamista. Toivomme, että hanke ja siihen liittyvä materiaali antavat tukea myös päivähoiton, vanhempien ja neuvolan yhteistyölle.

Tämä hanke tukee osaltaan Helsingissä tapahtuvaa vahvaa varhaiskasvatuksen suunnittelutyötä sekä lapsen henkilökohtaisen varhaiskasvatussuunnitelman laadintaa. Hankkeessa olemme koonneet ja laatineet henkilöstölle havainnointia tukevan materiaalin, jossa lyhyesti kuvaamme 3-5-vuotiaan lapsen kehitystä. Tuomme myös esiin kehitykseen liittyviä huolenaiheita ja mitä päivähoitossa voidaan tehdä lapsen kanssa varhaiskasvatuksellisin tukitoimin.

Lapsen kehityksestä ja kehityksen havainnoinnista olemme järjestäneet päivähoiton henkilökunnalle koulutusta. Koulutuksiin on osallistunut yhteensä 364 päivähoiton työntekijää itä-kaakon päivähoitoalueelta.

Hankkeeseen ovat osallistuneet Itäisen ja Kaakkoisen Helsingin (Päät 4 alueen) kiertävät erityislastentarhanopettajat Riitta Aaltonen, Taisto Lehtinen, Kyllikki Leppänen, Tiina Peltonen, Marja-Terttu Tarvo, Päivi Tuunainen ja Anne Viherä-Toivonen. Rahoitus hankkeeseen on saatu sosiaalijohtajan vuodelle 2006 päättämistä hankerahoista.

Kiitämme päivähoitoalueidemme päälliköitä rakentavasta tuesta hankettamme kohtaan, kouluttajina toimineita vs. lehtori Eira Suhosta ja psykologi, fil. lis. Maija von Fieandtia. Maija von Fieandt on lisäksi toiminut hankkeemme materiaalin asiasisällön tarkastajana. Marjatta Vileniusta kiitämme talousasioiden ohjaamisesta, Allan Hasaria koulutustilojen järjestämisestä, Pasi Brandtia hankkeemme seurantakokouksiin osallistumisesta, sekä koko Itä- ja Kaakkois-Helsingin päivähoiton hoito- ja kasvatushenkilöstöä ja lapsia, jotka ovat työmme todellisia innoittajia.

Erityiskiitos niille päivähoiton työntekijöille, jotka kommentein ja korjausehdotuksin auttoivat meitä muokkaamaan tekstin rakennetta ja sisältöä. Erityiskiitos myös niille päivähoiton lapsille, jotka antoivat piirroksiaan käyttöömme.

Helsingissä 31.8.2007

Riitta Aaltonen
Kyllikki Leppänen
Marja-Terttu Tarvo
Anne Viherä-Toivonen

Taisto Lehtinen
Tiina Peltonen
Päivi Tuunainen

ALKUSANAT

Materiaali on tarkoitettu päivähoidon hoito- ja kasvatushenkilöstön käsikirjaksi ja se toimii muistin vahvistajana ja tarkistuslistana lapsen kehitystä arvioitaessa. Se toimii myös apuna pedagogisten tukitoimien suunnittelussa. Aluksi kerrotaan lapsen normaalista kehityksestä 3-5 -vuotiaana. Kehityksen osa-alueet on nimetty seuraavasti:

- tunne-elämän kehitys
- ajattelu, muisti ja oppiminen
- kielellinen kehitys
- oman toiminnan ohjaus
- motoriset taidot
- sosiaaliset taidot ja vuorovaikutus
- leikki ja leikki-aidot.

Jokainen osa-alue käydään läpi kuvaten lapsen kehityksen piirteitä kolmivuotiaana, nelivuotiaana ja viisivuotiaana. Tämän lisäksi käydään läpi kehitykseen liittyviä huolenaiheita ja keinoja lapsen kehityksen tukemiseksi. Tekstin rakenne vaihtelee, koska kaikissa kehityksen osa-alueissa tiukka ikäjaottelu ei ole tarkoituksenmukaista. ”Lapsen toiminnan havainnointi” - osassa on erillinen havainnointilomake, jota käyttäjä voi kopioida ja täyttää lapsen havainnoimisesta saamallaan tiedoilla. Havainnointimuistiinpanoja käytetään mm. kun lapsesta keskustellaan tiimissä, vanhempien tai kerton kanssa. Materiaalissa on ehdotuksia ja ideoita pedagogisiksi tukitoimiksi erilaisiin arjen tilanteisiin. Pedagogiset esimerkit on tarkoitettu innoittamaan päivähoiton henkilökunnan omien ideoiden kehittämistä. Lopussa on luettelo teoksista, joita on käytetty lähteinä materiaalin tekemisessä.

I LAPSEN KEHITYKSEN OSA-ALUEET

Lotta 3 vuotta

Lapsen kehityksestä

Varhaislapsuuden aikainen kehitys on perusta myöhemmin opittaville tiedoille ja taidoille. Lapsen kehitys on jatkuva, itseään täydentävä tapahtumasarja. On todettu, että pienellä lapsella on jo syntymästään valmiudet havaitsemiseen, muistamiseen ja oppimiseen. Aivojen muovautuvuus ja kehittyminen ja sen seurauksena kyky uusien asioiden omaksumiseen ovat alle 3-vuotiaana erittäin suurta. Lapsi oppii kaiken aikaa jopa nukkuessaan. Lapsi kuulee puhetta ja oppii sen myötä erottelamaan äidinkieltä merkityksellisiä piirteitä. Lapsi suuntautuu jatkuvasti aktiivisesti ympäristöönsä ja hänen käyttäytymistään kuvaa pyrkimys suuntautua kokonaisvaltaisesta jäsentymättömästä tilasta kohti jäsentynyttä toimintaa. Kehittyäkseen lapsi tarvitsee säännöllistä ja pitkäkestoista toimintaa, joka ajan myötä muuttuu aina haasteellisemmaksi. Taitojen oppimisessa on usein nähtävissä tyypillinen kehityskulku, jonka näkeminen ja tunteminen auttavat aikuisia tunnistamaan lapsen toimintatarpeita ja tukemaan hänen kehitystään.

Lapsen tiedot karttuvat aina jossain kehityksellisessä ympäristössä; ensisijaisesti lapsen kotona, päiväkodissa ja sukulaisten luona, ja niissä vaikuttavissa vuorovaikutussuhteissa. Kehitystä eteenpäin vievät tapahtumat eivät rajoitu vain henkilöiden väliseen vuorovaikutukseen vaan sisältävät myös esineiden parissa tapahtuvan tutkimisen, kokeilun sekä kuvitteellisen toiminnan.

Lapsen luottamus häntä hoitaviin aikuisiin tuottaa tunteen perusturvallisuudesta, joka luo välttämättömän pohjan ympäristön tutkimiselle ja oppimiselle. Jotta ymmärtäisimme lapsen tapaa jäsentää ympäröivää maailmaa, tarvitsemme tietoa havaintojen, kielen ja muistin kehityksestä, syy- ja seuraussuhteiden havaitsemisesta sekä lapsen käyttäytymisestä ongelmanratkaisutilanteissa. Aikuiset muokkaavat omalla toiminnallaan lapsen elinympäristöä niin kotona kuin päivähoidossa. Meidän aikuisten on tärkeä tietää, miten lapsen kehitys etenee, mitkä ovat edistäviä ja hidastavia tekijöitä ja miten kehitykselle luodaan parhaat mahdolliset edellytykset pystyäksemme vastaamaan lapsen tarpeisiin.

Huolta herättävissä asioissa ota asia puheeksi ensin oman tiimin ja sitten vanhempien kanssa. Alueen keltolta saat tukea ja konsultaatiota kysymyksiä herättävissä tilanteissa. Neuvoja voi kysyä nimettömästi konsultoiden myös neuvolasta, terveyskeskuspsykologilta ja – puheterapeutilta, perheneuvolasta ja alueen lastensuojelutyöntekijältä.

1. TUNNE-ELÄMÄN KEHITYS

TONI 4v

Toni 4 vuotta

Tunne-elämän kehityksestä

Lapsen psyykkiseen kehitykseen vaikuttavat niin geneettiset, biologiset kuin ympäristö- ja vuorovaikutustekijät. Ne eivät toimi itsenäisesti vaan ovat vuorovaikutuksessa keskenään ja riippuvaisia toisistaan. Edistys fyysisellä osa-alueella näkyy myös pienen lapsen psyykkisessä kehityksessä. Aikuinen mallittaa ja kannattelee lasta. Hän voi omalla toiminnallaan ja suhtautumisellaan tukea tai murentaa lapsen tunne-elämän kehitystä.

Ikävuodet yhdestä kolmeen ovat nopean kehityksen aikaa ja psyykkisesti lapsi joutuu tänä aikana kohtaamaan monia haasteita. Varhaisvuosien erilaisilla kokemuksilla on suuri merkitys lapsen tulevalle kehitykselle. Ulkoapäin havaittava psykologinen tietoisuus minästä alkaa lapsella kahden kolmen vuoden iässä. Parin vuoden ikäisellä lapsella on jo selvä sukupuoli-identiteetti.

Lapsen temperamentti eli käyttäytymistyyli ja tapa reagoida asioihin vaikuttaa myös hänen kehitykseensä. Temperamentti on synnynnäinen ja ilmenee hyvin varhain ja on myös kohtalaisen pysyvä. Jotkut piirteet säilyvät sellaisinaan, jotkut muuttavat ilmiänsuaan lapsen kasvaessa ja kehittyessä. Temperamentti selittää sen, miksi toiset lapset innostuvat asioista helposti ja toiset puolestaan ovat hitaita ja tarvitsevat aikaa kaikkeen uuteen. Se selittää myös sen miksi joku ihminen on niin turvallisuushakuinen, että pienikin muutos on iso stressin aihe ja toinen taas hakee elämäänsä jännitystä. Ujous, varautuneisuus ja syrjään vetäytyminen ovat synnynnäisiä temperamenttipiirteitä eivätkä sosiaalisen kehityksen häiriöitä tai huonon itsetunnon merkkejä.

Temperamentin ymmärtäminen tarkoittaa yksilöllisyyden huomioon ottamista kaikessa kasvatuksessa, ei sitä, että jokainen lapsi saa käyttäytyä miten haluaa. Tärkeää on havainnoida lasta, miten lapsi toimii, millaiset ovat hänen yksilölliset piirteensä: lapset tarvitsevat erilaisia tapoja oppia. Mikään temperamentti ei sinänsä ole hyvä tai huono, vaan jokaisesta lapsesta saadaan sopeutuva, itsensä hyväksyvä, sosiaalinen ja stressiä sietävä aikuinen, mutta se edellyttää lapsen yksilöllisyyden tuntemista ja hyväksymistä.

1.1. KOLMEN VUODEN IÄSSÄ lapsi

- on kasvamassa itsenäisyyteen ja vaatii irtiotta vanhemmista
- on jo tietoinen omasta minästään; hän käyttääkin yleensä itsestään sanaa minä, mutta voi myös käyttää omaa nimeään
- ymmärtää olevansa tyttö tai poika
- kykenee helpommin eroamaan vanhemmistaan ja kestämään heidän poissaoloaan jonkin aikaa
- voi vielä saada valtavia kiukkukohtauksia, jos häntä rajoitetaan tai jos hän ei osaa jotain, mitä haluaisi osata
- ilmaisee tunteitaan voimakkaasti ja ne voivat vaihdella nopeasti
- voi nähdä painajaisunia ja pelot lisääntyvät, koska lapsen mielikuvitus on vilkas
- pelkää usein kuuloärsykkeisiin liittyviä asioita: outoja ääniä ja melua, paloauto, wc:n kohina ym.
- kykenee jo sietämään lieviä pettymyksiä
- kykenee odottamaan vuoroaan
- nauttii tehtävistä, joissa tarvitaan taitoa ja pyrkimystä
- osaa jo tunnistaa selviä vaaratilanteita
- alkaa leikeissään puhua itselleen, ikään kuin keskustelisi jonkun toisen ihmisen kanssa.

1.1.1. Lapsen tunne-elämän kehityksen tukeminen (3v)

- on hyvä opettaa lasta odottamaan vuoroaan ja omaa puheenvuoroa
- näytä kiintymyksesi ja ilosi lapsesta
- anna lapselle helppoja askareita
- huomioi, että lapsi ei vielä hallitse käytöstään
- lohduta itkevää lasta
- turvalelut lisäävät lapsen hyvänolon ja turvallisuudentunnetta
- tärkeää on, että lapselle asetetaan turvalliset rajat, mutta on annettava myös tilaa harjoitella tahtomista. Näin lapselle kehittyy totuudenmukainen kuva itsestään ja taidoistaan ja siitä mikä on hyväksyttyä ja oikein.

1.2. NELJÄN VUODEN IÄSSÄ lapsi

- on utelias, innostuva, luova ja omatoiminen
- on ajatuksissaan kaikkivoipa ja uskoo itseensä ja kykyihinsä vahvasti
- on huomannut maailman houkutukset ja sen, että kaikkea ei voi saada. Se aiheuttaa turhautumista ja kiukkua
- alkaa tuntea vastuuta ja syyllisyyttä
- on rikas mielikuvitukseltaan ja hänellä voi olla mielikuvitusystävä
- uppoutuu leikin ja sadun maailmoihin: tytöt leikkivät prinsessaleikkejä ja pojat puolestaan eläytyvät voittamattomien sankareiden rooleihin
- kertoo tarinoita ja liioittelee jutuissaan: itse hän voi pystyä mihin vain, hän on hyvin itseriittoinen
- ei aina ymmärrä toden ja kuvittelun rajaa, hän kokee kuvittelemansa asiat todelliseksi
- pelkää usein näköärsyksiin liittyviä asioita: pimeää, oudon näköisiä ihmisiä, käärmeitä, vanhempien pois lähtöä.
- tulee usein vanhempien makuuhuoneeseen katsomaan, ovatko he tallella.

1.2.1. Lapsen tunne-elämän kehityksen tukeminen (4v)

- rohkaise lasta kun hän epäonnistuu
- kehu hyvästä käytöksestä
- suhtaudu lapsen pelkoihin vakavasti
- opeta lasta menemään mukaan leikkeihin
- korosta lapsen positiivisia puolia
- kannusta ja houkuttele lasta yhteiseen vuorovaikutukselliseen toimintaan.
- klassiset sadut auttavat lasta käsittelemään erilaisia tunteita: hyvä, paha, oikea, väärä, ilo, suru, pelko ja rohkeus

1.3. VIIDEN VUODEN IÄSSÄ lapsi

- on kehityksessään suvantovaiheessa
- on omatoiminen, tasapainoinen, sopeutuva ja ison oloinen monella tapaa
- haluaa osallistua ja auttaa mm. kotitöissä
- ymmärtää jo mikä on totta ja mikä satua
- alkaa ymmärtää, että ympäristö odottaa häneltä eri tilanteissa erilaista käyttäytymistä
- kykenee sopeutumaan erilaisiin rooleihin
- kykenee jo tunnistamaan ja nimeämään pelon, ilon, surun, vihan ja ujouden: hän osaa myös käyttää omia tunteita hyödyksi ja "huijata" niillä muita

- tiedostaa sen, että hänestä tulee isona mies tai nainen
- tarvitsee yhä enemmän tilaisuuksia tuntee itsensä itsenäiseksi ja vapaaksi
- pelkää kuviteltuja asioita: kummituksia, jättiläisiä ja peikkoja, myös kuolema askarruttaa
- osaa ilmaista pelkojaan kielellisesti
- pelkää voivansa aiheuttaa vahinkoa toiselle vain ajattelemalla tai sanomalla tästä pahaa tai toivomalla toisen kuolemaa – tästä voi aiheutua voimakkaita syyllisyydentunteita.

1.3.1. Lapsen tunne-elämän kehityksen tukeminen (5v)

- usko lapsen osaamiseen
- huomioi lapsen temperamentti
- kannusta lasta pitämään puolensa
- auta lasta tunnistamaan, nimeämään, ilmaisemaan ja hallitsemaan tunteensa
- peloista puhuminen helpottaa ja näin pelot saavat nimen sekä tunteet ymmärrettävän muodon
- keskusteleminen turvallisen aikuisen kanssa estää lasta tuntemasta, että hän on yksin pelkoineen ja huolineen.

1.4. KEHITYKSEEN LIITTYVIÄ HUOLENAIHEITA

- lapsi ei osaa leikkiä
- arkitoimintoihin liittyvät häiriöt: esim. ruoasta kieltäytyminen tai ylensyönti, wc-toimintoihin liittyvät taantumukset – kastelu, tuhriminen, panttaaminen
- pakkomielleet ja -toiminnot
- lapsen on vaikea ymmärtää toisen tunteita ja hän nauttii toisen hädästä
- lapsi vetäytyy eikä liity lapsiryhmän toimintaan
- lapsi on kovin arka ja aikuiseen ripustautuva
- lapsen käyttäytyminen vieroksuttaa muita lapsia
- lapsi valehtelee tai petkuttaa jatkuvasti
- lapsi näpistelee
- lapsi kiusaa usein muita tekemällä tahallaan asioita, jotka muut kokevat ärsyttävinä
- lapsella on outoja ja tavallista suurempia pelkoja (esim. tuhoutumispelkoja tai omaan ruumiiseen kohdistuvia pelkoja)
- lapsi vahingoittaa itseään tai ajautuu jatkuvasti vaaratilanteisiin
- lapsen pettymyksensietokyky on heikko ja hän käyttäytyy aggressiivisesti, eikä osaa sanallisesti ilmaista mieliharmiaan
- lapsi elää ikään kuin eri maailmassa kuin muut
- lapsen tunneilmaisu on poikkeavaa
- käyttäytyminen muuttuu selvästi traumaattisen tapahtuman jälkeen
- lapsen taantuminen ja oireilu jatkunut pitkään (useita kuukausia)

2. AJATTELU, MUISTI JA OPPIMINEN

Samet 5 vuotta

Ajattelusta, muistista ja oppimisesta

Kognitiiviset eli tiedolliset toiminnot käsittävät tiedon vastaanottamisen, tiedon käsittelyn ja tiedon varastoimisen. Tiedon vastaanottamiseen sisältyy tarkkaavaisuus ja havaintotoiminnot. Tiedon käsittely koostuu ajattelusta ja kielestä. Tiedon varastointiin kuuluu oppiminen ja muisti. Ajattelu, muisti ja oppiminen ovat tärkeä osa ihmisen kognitiivisia toimintoja.

Ajattelun sisältö määräytyy sen mukaan millaisia kokemuksia lapsella on. Ajattelun vaiheet eri kehityskausina ilmaantuvat aina samassa järjestyksessä, vaikka esiintymisikä voi vaihdella älykkyyden tai sosiaalisen ympäristön vaikutuksesta. Jokaisella vaiheella on omat rakenteensa, joilla käyttäytymismuodot ja reaktiot selittyvät.

Muistitoiminnot ovat kiinteästi sidoksissa lapsen muuhun kehitykseen ja oppimiseen. Se on monitasoinen järjestelmä, joka muuttuu uusien tietojen ja elämäkokemusten lisääntyessä. Ihmisen muisti on kolmijakoinen: aistimuistit (sensoriset muistit), työmuisti (lyhytkestoinen) sekä säilömuisti (pitkäkestoinen).

Tieto saapuu aistimuisteihin erilaisin ”ärsykkein” mm. näköaistin, kuuloaistin tai tuntoaistin kautta. Tieto voi säilyä aistimielikuvina, kuten tunteena ”miltä tuntui keinua”. Tieto säilyy aistimuisteissa vain lyhyen aikaa. Tieto joko katoaa tai se siirtyy tarpeen mukaan ”eteenpäin” muistitoiminnoissamme työmuistiin ja säilömuistiin. Työmuisti poimii uutta tietoa aistimuistista ja vanhaa tietoa säilömuistista. Työmuistin tieto katoaa nopeasti jos sitä ei käytetä. Tällainen työmuistissa käväisevä ja häviävä tieto saattaa olla esim. jonkin henkilön puhelinnumero.

Säilömuisti rakentuu elämäkertamuistista ja merkitysmuistista. Sinne tallentuvat mm. erilaiset tapahtumat, paikat, tiedot, merkitykset, ominaisuudet ja taidot. Säilömuistiin kuuluu erilaisten toimintasarjojen hallinta, esim. pukeminen tiettyssä järjestyksessä ja pyörällä ajaminen. Tieto varastoituu säilömuistiin mm. kertaamisen ja voimakkaan tunnekokemuksen myötä. Kun säilömuistiin sisältyvät toiminnot on kerran opittu, ei niitä enää unohdeta.

Oppiminen on kaikenlaisen tiedon tallentumista ja varastoitumista muistiin. Sitä tapahtuu kaiken aikaa, jopa unessa. Lapsen oppiminen edellyttää herkkää, vastavuoroisesti toimivaa ja läsnä olevaa aikuista. Lapsen oppimista voidaan kuvata seuraavien valmiuksien kautta:

- valmius reagoida toisiinsa yhteyksissä oleviin asioihin
- valmius jäljitellä mallin mukaan
- valmius hahmottaa tietoisesti asioiden välisiä yhteyksiä
- valmius toimia asiaan sisältyvien yhteyksien mukaan
- valmius toimia asioihin liittyvien kielellisten selityksien mukaan.

Refleksit ja vaistot ovat synnynnäisiä, oppimisesta riippumattomia toimintoja, mutta ne ovat oppimisen edellytyksiä. Perimä ominaisuuksineen ohjaa kypsymistä, joka puolestaan luo valmiuksia oppimiselle. Tottuminen on alkeellinen oppimistapahtuma. Ennakoinnissa opimme, että jotain tulee tapahtumaan.

Lapsi oppii havainnoiden, tarkkaillen, jäljitellen ja toistaen. Jäljittely on keskeinen oppimismuoto syy- ja seuraussuhteiden etsimisessä. Lapsi oppii myös tunnustelemalla, tutkimalla, kokeilemalla ja erehtymällä. Hän yhdistää esineitä aluksi sattumanvaraisesti ja sitten tarkoituksenmukaisesti uutta oppien. Lapsi sulauttaa aina uuden toiminnon ja siihen tarvittavan tiedon aiemmin opittuun. Kielellisten ilmaisutapojen karttuminen ja erilaisten yhteyksien oppiminen johtaa tiedonkäsittelytaitojen nopeutumiseen. Näitä taitoja ovat esim. valmius tunnistaa, vertailla ja luokitella havaintoja, kyky muodostaa sisäisiä mielikuvia ja palauttaa niitä muistista.

Muiden käyttäytymisen ja toimintojen tarkkailu, mallintaminen sekä jäljittely auttavat lasta uusien taitojen oppimisessa. Jäljittely voi olla pelkästään mekaanista, jolloin se on yksittäisen toiminnon toistoa ilman monisäikeisempien toimintavaihtoehtojen huomioimista ja käyttämistä. Lapsen muistin kehityksen voi havaita siitä, että hän jäljittelee toimintoja, joissa malli ei ole enää läsnä esim. lapsi on nähnyt soitettavan kännykällä ja naputtelee palikkakännykkäänsä mallin mukaan leikissään.

Tärkeää on, että lapsi ymmärtää oppivansa, että hän oivaltaa toiminnastaan seuraavan jotakin (oppimaan oppiminen). Toimintojensa kautta lapsi jäsentää maailmaansa ja oppii ennakoimaan. Lapsilla on erilaisia oppimistyyplejä, jotka kehittyvät ja vahvistuvat lapsen varttuessa. Auditiviset oppijat oppivat parhaiten kuulemansa perusteella, visuaaliset taas oppivat ja muistavat parhaiten näkemänsä perusteella. Taktilliset oppijat käyttävät enemmän kehon tuntoaistia silloin kun opettelevat uusia asioita. He oppivat parhaiten kirjoittamalla ja piirtämällä. Kinesteettiset oppijat oppivat puolestaan tekemällä ja kokeilemalla.

2.1. KOLMEN VUODEN IÄSSÄ lapsi

- osaa liittää ajatuksia toisiinsa
- muodostaa sisäisiä mielikuvia enemmän ja symbolitaju laajenee
- käyttää symbolista puhetta ja mielikuvat ja mielikuvitus heräävät
- on oppinut ymmärtämään esinepysyvyyden (piilossa oleva lelu ei häviä)
- on oppinut mielikuvien avulla ennakoimaan, jäljittelemään ja palauttamaan mieleen sekä jäsentämään tapahtumia mielikuvien avulla
- erottaa mikä on "oikeasti" ja mikä "leikisti"
- on oppinut tekemään havaintoja, jotka mahdollistavat tunnistamisen
- on oppinut tunnistamisen avulla erottamaan tutun, vanhan asian uudesta
- on oppinut painamaan asiat mieleensä ja palauttamaan ne muististaan
- on oppinut luokittelemaan ja tunnistamaan mm. ihmisiä, eläimiä ja esineitä ja näiden ominaisuuksia
- pystyy monimutkaisempien suunnitelmien tekemiseen ja hänen käytöksestään tulee sujuvaa
- muistaa mitä pitää tehdä: hän pystyy noudattamaan ohjeita.

2.2. NELJÄN VUODEN IÄSSÄ lapsi

- uskoo tahtonsa tapahtuvan
- uskoo mitä näkee - lapsen havainnot määräävät ajattelua
- osaa kertoa ajatuksistaan
- järkeilee asioita, joita näki eilen ja ratkoo ongelmia
- kykenee ajattelussaan rinnastamaan ja luokittelemaan
- samaistuu satuihin
- omaa pitkälle kehittyneen moraalien ja omantunnon
- muistaa enemmän, muistikapasiteetti on jo 3-4- yksikköä (muistiyksikkö voi olla kirjain, numero, sana jne.)
- pystyy palauttamaan mieleen jo useampia asioita
- toimii ikään kuin jatkuvan suunnitelman mukaan
- ymmärtää ja noudattaa erilaisia sääntöjä
- vertailee ja ryhmittelee
- oppii, kun häntä neuvotaan.

2.3. VIIDEN VUODEN IÄSSÄ lapsi

- alkaa päätellä ja ymmärtää monimutkaisempia syy- seuraussuhteita, tapahtumien seuraamuksia
- ymmärtää monimutkaisia sääntöjä
- ymmärtää ajallisia käsitteitä ja asioiden välisiä yhteyksiä
- pystyy ajattelemaan menneitä asioita , joka tekee laajemman vertailun mahdolliseksi
- ei enää usko sokeasti, että hän pystyisi muuttamaan ympäristöä ajatuksillaan
- pohtii, ratkaisee ongelmia, väittelee ja esittää vaihtoehtoja
- pystyy järjestelemään tavaroita, luokittelee alaluokkiinkin
- käyttää kieltä selvittääkseen tilanteista
- lapsi muistaa jo 4-5 yksikköä
- alkaa ymmärtää vähitellen esineiden ominaisuuksien pysyvyyden (koko, määrä tilavuus, pituus jne.)

2.4. Kehitykseen liittyviä huolenaiheita

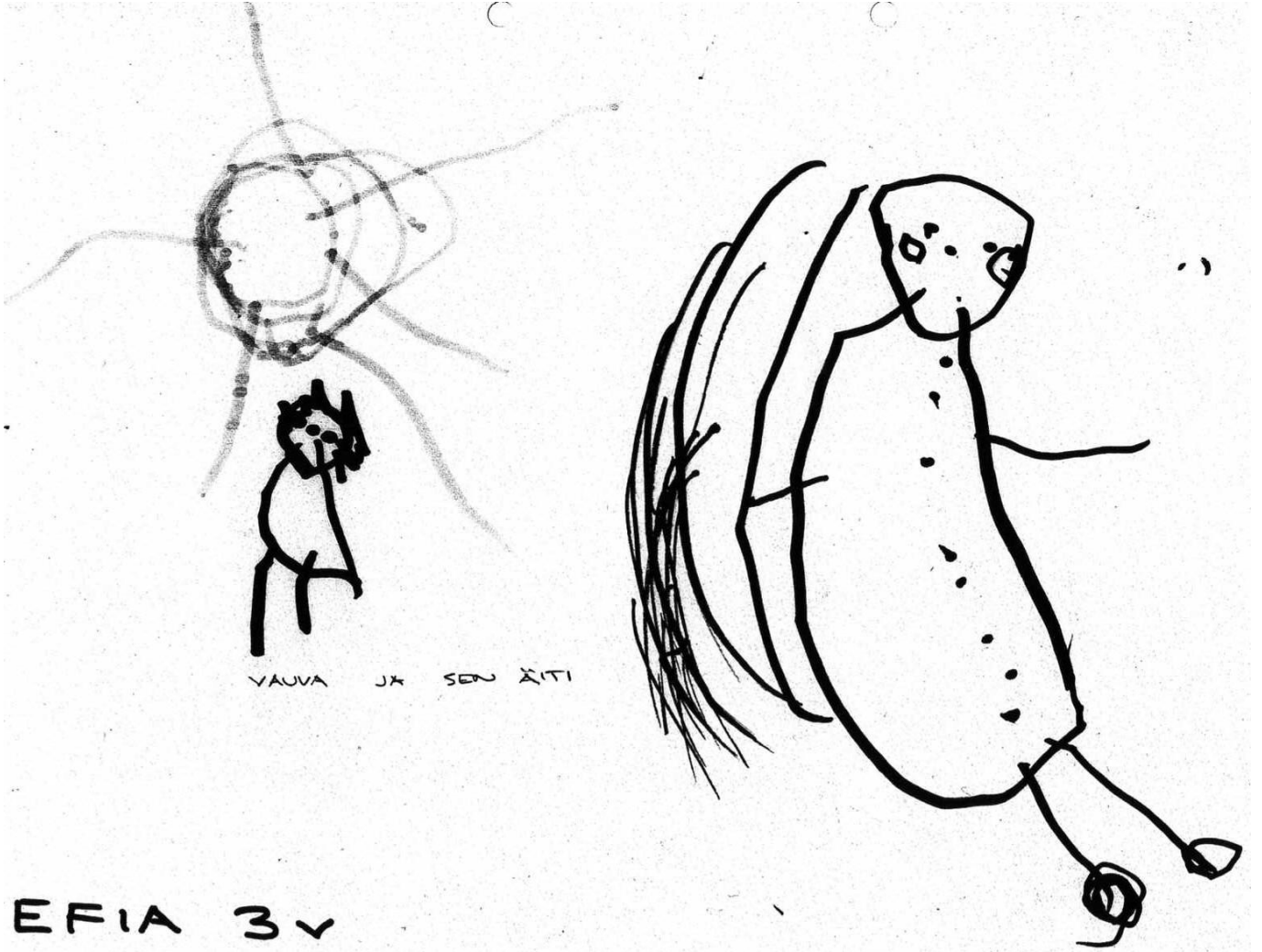
- lapsi ei opi tai hän oppii hitaasti esim. tuttujen nimiä, lauluja, toimintoja
- lapsi ei toimi annettujen ohjeiden (kuulo) tai vihjeiden (näkö) mukaan
- lapsi ei pysty toistamaan
- lapsi ei jäljittele
- lapsi tarvitsee jatkuvasti mallia tai mallittajaa
- vaatteiden pukeminen yms. perustoiminto eivät ala sujua
- lapsi on omaksunut huonoja tai vääriä toimintatapoja, jotka estävät hänen kehitystään tai johtavat kehityksen "väärille poluille"
- lapsen on vaikea muistaa omakohtaisia äsken tapahtuneita asioita, kuten mitä syönyt, missä käynyt, mitä nähnyt tai mihin on jättänyt tavaroitaan
- lapsi sanoo usein "en muista" ratkaisuna tilanteisiin.

2.5. Lapsen ajattelun, muistin ja oppimisen kehittymisen tukeminen

- opeta lapselle erilaisia tietoja ja taitoja havainnoiden ja huomioiden lapsen herkkyyksikaudet
- huolehdi, että lapsella on mahdollisuuksia harjoitella taitoja, joiden oppiminen on hänen kehityksessään ajankohtaista
- luo lapselle mahdollisuudet oppia tutkimalla, kokeilemalla, erehtymällä, yhdistämällä ja toistamalla
- suo runsaasti mahdollisuuksia leikkiin (leikkikaverit, välineet, tilat, aika, rauha ja tarvittaessa aikuisen antama malli, leikin rikastuttaminen ja opastus)
- huolehdi siitä, että lapsen jokapäiväisen toiminnan tukena on myönteinen, kannustava, arvostava ja motivoiva ilmapiiri ja siitä, että oppimisympäristö on innostava ja virikkeellinen
- huomioi lapsen oppimistyylit, tapa oppia: käytä monikanavaisia, kaikkia aisteja huomioonottavia oppimismenetelmiä
- opeta lasta toiminnan kautta, näin opitut asiat säilyvät muistissa pidempään
- vahvista ja palkitse hyväksytyä toimintaa / käyttäytymistä ja anna riittävästi huomiota ja positiivista palautetta
- sovi yhdessä lapsen kanssa tavoitteista
- poista oppimisen esteet ja häiriötekijät (hälinä, liike, levottomuus jne.)
- pidä juttutuokioita, pohdiskele yhdessä lasten kanssa

- käytä tarkentavia kysymyksiä: Missä olit? Mitä teit? Miten toimit?
- kuuntele lasta: ole kiinnostunut lapsen ajatuksista, anna aikaa keskustelulle ja lapsen pohdinnoille
- kuuntele lasta
- käytä lapsen kiinnostuksen kohteita ja innostusta apuna, sillä itseään kiinnostavat asiat lapsi muistaa paremmin
- liitä opittava asia mahdollisimman usein lapsen omiin tunnekokemuksiin: tunnekokemuksiin liittyvät elämykset muistetaan paremmin kuin arjen rutiinit
- järjestä retkiä ja mukavia tapahtumia ja muistele niitä lapsen kanssa esim. piirtäen, maalaten tai leikkien
- ohjaa lasta käyttämään erilaisia muististrategioita, esim. erilaisia muistia ”kannattavia” vihjeitä: sanoja, kuvia, symboleja, merkkejä, värejä, tuoksuja, ääniä, musiikkia, lauluja, loruja, tunnelmia, elämyksiä.

3. KIELELLINEN KEHITYS

Efia 3 vuotta

Kielellisestä kehityksestä

Lapsen puheen - ja kielenkehitys on varhaisvuosina erittäin nopeaa. Pienet lapset ymmärtävät sanoja ja kieltä jo paljon ennen kuin kykenevät tuottamaan niitä. Jos lapsella ei ole kielellisen kehityksen vaikeuksia, hän oppii noin neljässä vuodessa puhumaan selkeästi, hallitsemaan monimutkaisiakin lauserakenteita ja kartuttamaan itselleen laajan sanavaraston sekä käyttämään kieltä vastavuoroisesti.

Normaalin puheen ja kielenkehityksen edellytyksenä on, että lapsen aistitoiminnot, etenkin kuulo, ovat normaalisti kehittyneet. Lisäksi lapsen suun alueen rakenteet tulee olla normaalisti kehittyneet ja hänen aivotoimintansa tulee olla normaalia. Hyvä varhainen vuorovaikutus ja kielelliset virikkeet vaikuttavat myös edistävästi lapsen kielenkehitykseen.

Ensimmäisen kielensä eli äidinkiелensä lapsi yleensä oppii ilman tietoista opiskelua tai opettamista siinä ympäristössä, jossa hän elää. Syntymähetkestä lähtien ja jo ennen sitä kieli ympäröi häntä. Samalla kun hän varttuu, hän kasvaa myös äidinkiелensä hallintaan. Kaksikielisessä ympäristössä lapsen kielen oppiminen tapahtuu samalla tavalla, mutta se saattaa olla hitaampaa.

Kielenkehitys suuntaa lapsen kehitystä ja on yhteydessä hänen kokonaiskehitykseensä. Kielen oppiminen muuttaa lapsen suhdetta muihin ihmisiin ja avaa lapselle kokonaan uuden maailman. Lapsi tarvitsee kieltä toimiessaan ympäristössään ja hankkiessaan siitä tietoa sekä läheisissä ihmissuhteissaan ja yksilöllisyyden ilmauksissaan. Kielen käyttö on niin ajattelua kuin tunteiden ja toiminnankin ilmaisemista sekä sosiaalista vuorovaikutusta. Kielelliset taidot vaikuttavat suuresti lapsen asemaan sosiaalisessa yhteisössä, erityisesti ikätovereidensa joukossa.

3.1. KOLMEN VUODEN IÄSSÄ lapsi

- ymmärtää arkikieltä
- ymmärtää kaksiosaisia ohjeita
- ymmärtää toisten puhetta ja tarinoita hyvin – kyselee sanojen merkityksiä
- osaa kertoa tapahtumista
- tuottaa monisanaisia lauseita
- käyttää sanoja useista eri sanaluokista
- vertailee kahta esinettä,
- tunnistaa päävärit
- hallitsee käsky-, kiello- ja kysymyslauseita
- hallitsee vokaalit, mutta konsonanttien hallinta voi olla vielä puutteellista
- saattaa vielä esiintyä omia taivutuksia sanoista sekä lievää takertelua ja puheen sujumattomuutta

3.1.1. Kehitykseen liittyviä huolenaiheita (3v)

- lapsi vetäytyy vuorovaikutuksesta eikä ole kiinnostunut ympäristöstään
- ei puhu lauseita ja puhe on kaikin puolin niukkaa tai lapsella ei ole sanoja, sanojen yrityksiä tai eleilmaisua ollenkaan
- puhe huomattavan epäselvää tai puutteellista
- lapsella ”oma kieli”
- ei ymmärrä annettuja ohjeita (lyhyitäkään)
- ei reagoi puheeseen – epäily ettei kuule
- änkytysoireita ollut vähintään kolmen kuukauden ajan.

3.2. NELJÄN VUODEN IÄSSÄ lapsi

- ymmärtää tavallista puhetta
- kiinnostuu sanaleikeistä ja riimittelystä(kielellinen tietoisuus kasvaa)
- käyttää kieliopillisesti oikeita lauseita – myös sivulauseita
- kertoo tarinoita, satuilee
- käyttää puheessaan adjektiiveja
- puhuu selkeästi, vaikka joitakin äännevirheitä puuttuu
- osaa keskustella ja kuunnella muita sekä esittää kysymyksiä kuulemastaan
- kyselee paljon (miksi? ja mitä varten?) ja kaipaa perusteellisia selvityksiä
- on taitava kertomaan asioista ja tapahtumista (kertova puhe)

3.2.1. Kehitykseen liittyviä huolenaiheita (4v)

- suppea sanavarasto
- lapsi ei ymmärrä annettuja ohjeita
- puheessa esiintyy runsaasti äännevirheitä
- puheesta on vaikea saada selvää
- puheessa on huomattavia kieliopillisia virheitä
- kertovaa ja kuvailevaa puhetta on niukasti
- änkytysoireita vähintään kolme kuukautta.

3.3. VIIDEN VUODEN IÄSSÄ lapsi

- lapsi ymmärtää ja käyttää monipuolista sekä sujuvaa kieltä
- hallitsee peruskäsitteitä
- hallitsee äidinkielen taivutussäännöt
- puhuu ja ääntää selkeästi – r,s,l korvautumiset vielä yleisiä
- kuvailee kielellisesti tunteita, vertailee esineiden ja ihmisten ominaisuuksia sekä tarkentaa aikaan liittyviä ilmaisuja
- alkaa osoittaa kiinnostusta kirjoitettuun tekstiin sekä sanoilla että äänneillä

3.3.1. Kehitykseen liittyviä huolenaiheita (5v)

- puheen ymmärtämisessä vaikeuksia
- lapsen on vaikea pysyä mukana juonessa ja aiheessa sekä päätellä asioita oikein
- lapsen puheilmaisu on kömpelöä ja niukkaa
- lapsen on vaikea löytää oikeita sanoja, käyttää paljon kierteleviä ilmaisuja (nimeämisen vaikeus)
- puheessa esiintyy useita äännevirheitä
- kinesteettiset eli lihastuntoaistin pulmat liittyvät äännevirheisiin (esim. lapsi ei tunnista missä r-äänne muodostuu)
- änkytysoireita on esiintynyt vähintään kolme kuukautta.

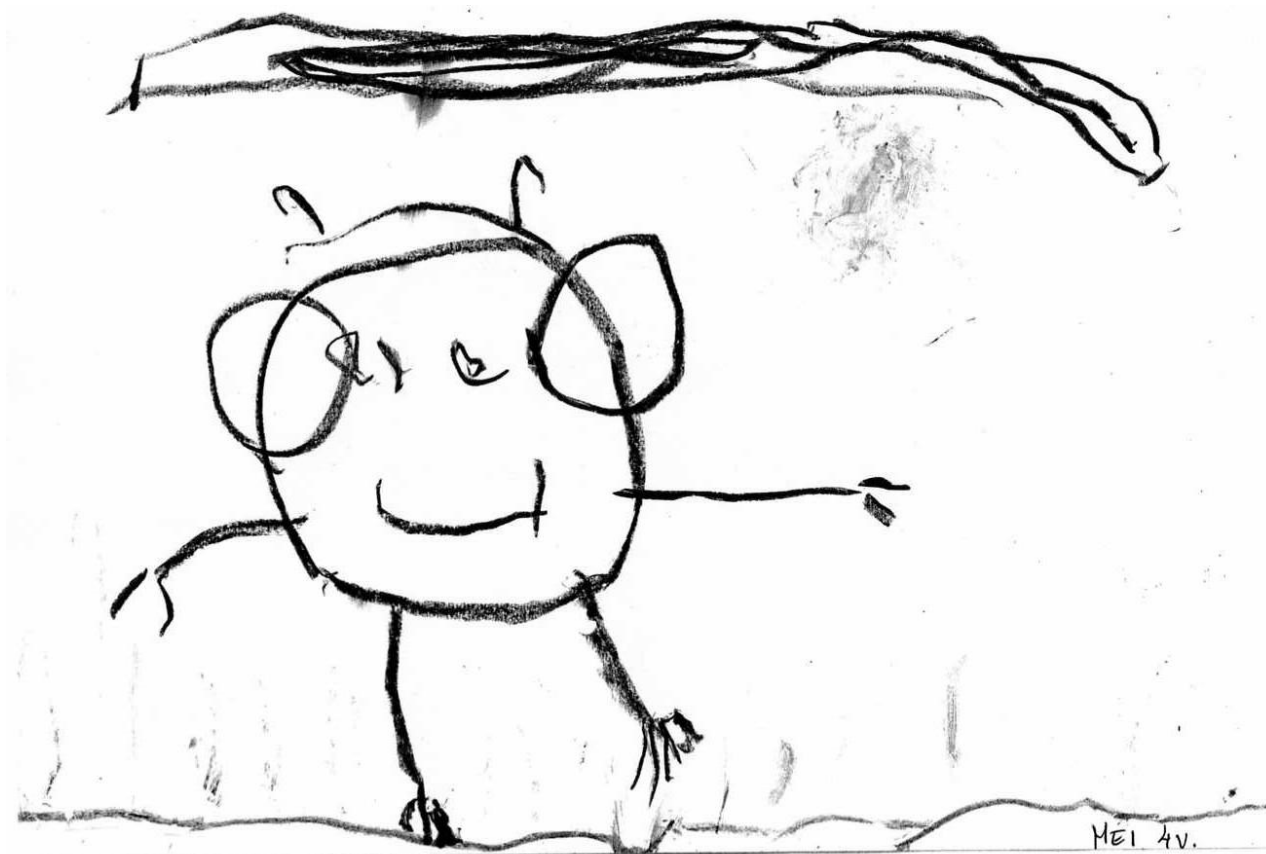
3.4. KIELELLISEN KEHITYKSEN TUKEMINEN

Päiväkoti toimintaympäristönä on vahva tuki lapsen kielelliseen kehitykseen. Päivittäiset asiat leikin ja aktiivisen vuorovaikutuksen kautta ovat paras oppimisympäristö kielen kehitykselle. Ryhmän aikuisten käyttämät monipuoliset sekä vaihtelevat toimintamallit ja ohjaustavat ovat kielenkehityksen kannalta erittäin tärkeitä. Aikuisten aito ja aktiivinen läsnäolo lasten kanssa sekä saavutettavuus eri tilanteissa päivän aikana mm. leikeissä on lähtökohta lasten puheen kehityksen ja vuorovaikutustaitojen tukemiseen.

Alueen keltolta saa tukea ja konsultaatiota lasten kielelliseen kehitykseen liittyvissä asioissa. Myös terveysaseman puheterapeuteilta voi kysyä neuvoa. On tärkeää, että huolta herättävissä tilanteissa otat asiat puheeksi vanhempien kanssa. Puheterapeutin vastaanotolle pääsemiseksi lapsi tarvitsee lähetteen, jonka vanhemmat saavat esim. neuvolan terveydenhoitajalta.

- puhu lapsen kanssa kaikissa arkipäivän tilanteissa
- vältä käyttämästä liian monimutkaista kieltä.
- auta lasta kohdistamaan ja ylläpitämään tarkkaavaisuuttaan
- vähennä häiritsevät näkö ja kuuloärsykkeet
- kiinnitä lapsen huomio itseesi ennen kuin puhut hänelle
- säilytä katsekontakti puhuessasi lapsen kanssa
- äänen voimakkuutta vaihtelemalla saat lisättyä lapsen tarkkaavuutta
- käytä selventäviä eleitä ja ilmeitä sekä puhu sopivan hitaasti ja sopivalla äänen voimakkuudella.
- auta lasta kehittämään kuuntelutaitojaan oman käytösmallisi kautta sekä erilaisten tehtävien, pelien ja leikkien avulla
- anna hiljaiselle ja aralle lapselle tilaa sekä aikaa kuulluksi tulemiseen
- puheen, ajatusten ja toiminnan syrjähtelyssä auttaa tilanteen tai kerrottavan asian jäsentäminen kuvin
- kuvat auttavat puheen ymmärtämistä ja tuottamista sekä siirtymistä toiminnoista toiseen
- tarkoituksena ei ole opetella kuvia vain nimeämismielessä.
- kiinnitä lapsen huomio kuvaan oikeassa asiayhteydessä, jotta hän oppisi yhdistämään kuvan oikeaan käsitteeseen
- vahvista lapsen omaa kykyä käyttää kuvia vuorovaikutuksessa
- kuvia tulee päiväjärjestyksen lisäksi käyttää tukena esim. toimintahetkien jäsentämisessä, siirtymävaiheissa, leikin tukena, laulujen ja lorujen selkeyttäjänä, reissuvihkossa, keskustelun tukena, ohjeiden ja sääntöjen selkeyttäjänä, tunneilmaisujen tukena, valintojen tekemisessä, leikkipaikkojen jakamisessa.
- satuja lukiessasi varmista että lapset ymmärtävät tekstissä käytettyjä sanailmaisuja
- selvennä tarvittaessa uusien sanojen merkityksiä
- kysele ja kertaile sadun tapahtumia lukemisen jälkeen
- tarinat ilman kirjoja kehittävät lapsen mielikuvitusta ja kannustavat sanalliseen kommunikointiin.
- varmista, että luettava satu on sisällöltään sekä pituudeltaan sopiva ko. lasten kehitystasolle
- kirjan kuvien pitäminen esillä lukemisen aikana helpottaa sadun sisällön hahmottamista sekä keskittymistä sadun kuunteluun

4. OMAN TOIMINNAN OHJAUS

Mei 4 vuotta

Oman toiminnan ohjauksesta

Toiminnan ohjauksella tarkoitetaan kykyä säädellä omaa toimintaa. Toiminnan ohjaus on yhteydessä kielellisten taitojen kehittymiseen, sillä ihminen jäsentää maailmaa ja ympäristöään kielen avulla. Pienen lapsen toimintaa ohjaa aikuisen toiminta ja puhe, mutta vähitellen lapsi alkaa toimia oman sisäisen puheensa ohjaamana. Toiminnan ohjauksen taidot tulevat koko ajan tärkeämmiksi lapsen kasvaessa, sillä hänen oletetaan selviytyvän entistä itsenäisemmin.

Oman toiminnan ohjaamisen prosessi voidaan kuvata seuraavalla tavalla:

1. Tehtävän määrittäminen: Mitä pitikään tehdä? Mitä minulta kysytään?
2. Toimintasuunnitelman tekeminen: Mitä tarvitsen työskentelyyni? (välineet) Miten teen tehtävän? Kuka auttaa? Miten kauan menee aikaa?
3. Suunnitelman toteuttaminen: Toiminko kuten suunniteltiin, suunnittelin?
4. Lopputuloksen arvioiminen: Miten onnistuin? Mikä onnistui? Mitä olisin voinut tehdä toisin? Mistä pidin, mistä en?
5. Mitä teen, kun tehtävä on tehty?

On tärkeää, että lapsi saa päivittäin kokemuksia oman toiminnan ohjaamisesta, suunnittelemisesta ja arvioinnista aikuisen tuella. Esimerkiksi aamupiirissä suunnitellaan koko päivän ohjelmaa tai yksittäisessä tilanteessa pilkotaan tehtävä osiksi yhdessä lapsen kanssa. Päivän alkuun sijoittuvalla yhteisellä suunnittelutuokiolla jokainen lapsi saa tietoa, mitä päiväkodissa tänään tapahtuu. Samalla lapsi oppii jäsentämään aikaa. Hänelle syntyy käsitys tapahtumien peräkkäisyydestä ja ennustettavuudesta eli siitä, kuinka asiat seuraavat toisiaan ja hän oppii syyseuraussuhteita.

Itsesäätelyn käsite liitetään usein oman toiminnan ohjaamiseen. Itsesäätelyllä tarkoitetaan käyttäytymisen hallintaa, joka on lapsen itsensä kontrollissa. Mitä pienemmästä lapsesta on kyse, sitä enemmän hän tarvitsee aikuisen säätelyapua. Lapsen itsesäätelyn perusta ja minäkäsitys kehittyvät käsi kädessä. Itsesäätelyn perusta on emotionaalinen tasapaino. Lapselle ovat tärkeitä päivittäiset rutiinit, jotka tapahtuvat suurin piirtein samassa järjestyksessä. Arjen rutiinit ja pysyvät kiintymyssuhteet aikuisiin antavat lapselle jatkuvuuden, pysyvyyden ja turvallisuudentunteen.

Toiminnan ohjaamiseen ja itsesäätelyyn liittyy myös tarkkaavuuden kehittyminen. Tarkkaavuuden ensimmäinen edellytys on sopiva vireystila. Tarkkaavuuden osaprosesseja ovat tarkkaavuuden kohdentaminen ja sen ylläpitäminen sekä kohteen vaihtaminen. Myös tarkkaavuuteen yhdistetään kielen kehitys, sillä kyky itsesäätelyyn syntyy nimenomaan sisäisen puheen kehittyessä.

Päivittäisten tilanteiden oppimisen ja hallitsemisen kautta lapsi saa kokemuksen osaavana, kehittyvänä ja pärjävänä yksilönä. Tärkeää onkin järjestää tilanteita niin, että lapsi onnistuu. Epäonnistumiset ovat uusi mahdollisuus harjoitella vaikeita asioita.

4.1. KOLMEN VUODEN IÄSSÄ lapsi

- riisuu jo suurimman osan vaatteista
- pukee helppoja pään yli vedettäviä vaatteita
- avaa isoja nappeja
- ripustaa vaatteita naulakkoon
- laskee housut alas mennessään wc:hen
- pesee ja kuivaa kädet aikuisen auttamana
- pysyy siistinä ja kuivana päivisin

- varoo vaaraa
- osaa kertoa, jos on satuttanut itsensä
- nauttii muiden kanssa leikkimisestä
- tarvitsee aikuista leikin eri vaiheissa sekä lelujen siivoamisen ja järjestämisen apuna
- tarvitsee aikuista sovittelijana ja tilanteen jäsentäjänä: "Mitä tapahtuikaan?"
- lapsi osaa vuorotella.

4.2. NELJÄN VUODEN IÄSSÄ lapsi

- sekoittaa todellisuuden ja mielikuvituksen
- kunnioittaa toisen omaisuutta
- käy itsenäisesti wc:ssä
- pesee ja kuivaa kätensä itse
- riisuutuu ja pukeutuu itsenäisesti (ei vielä solmi kengännauhoja)
- käyttää ainakin haarukkaa
- hakee itse juotavaa ja kaataa kannusta
- levittää voita leivälle.

4.3. VIIDEN VUODEN IÄSSÄ lapsi

- pukeutuu ja riisuutuu itsenäisesti
- toimittaa asioita ja välittää viestejä
- pelaa mielellään pelejä ja jaksaa keskittyä sekä muistaa pelisäännöt
- ottaa muut huomioon
- vaatii johdonmukaisia sääntöjä
- kampa hiuksensa
- suorittaa epämieluisiakin tehtäviä
- mukautuu aikuisen ehdotuksiin
- valitsee itse ystävänsä ja viihtyy pienissä samanikäisten ryhmissä
- hillitsee käytöksensä yleisillä paikoilla
- harjoittelee veitsen käyttöä sujuvasti.

4.4. Kehitykseen liittyviä huolenaiheita

- lapsi siirtyy hyvin nopeasti leikistä tai paikasta toiseen, monta leikkiä kerrallaan kesken
- vaikea aloittaa ja suunnitella leikkiä tai muuta toimintaa
- asioiden loppuunsaattaminen on usein hankalaa
- välttelee vaativia tehtäviä ja ponnisteluja
- esineet katoavat
- ulkopuoliset ärsykkeet häiritsevät keskittymistä
- suorituskky vaihtelee
- käyttäytyy levottomasti, kiemurtelee tuolilla, näprää tavaroita
- "jarrut puuttuvat tekemisestä"
- puhuu jatkuvasti, vaikea olla hetkeäkään hiljaa
- ei jaksaa odottaa vuoroaan
- häiritsee jatkuvasti toisia, keskeyttää ja tunkeutuu "toisen reviirille eikä tunnista rajoja"
- tapaturma-altis
- vaikea hahmottaa aikaa

- vaikea säädellä tunteita ja niiden ilmaisua
- lapsi on hidas, poissaoleva, ”päiväunelmoija”
- juoksentelee ja kiipeilee vaarallisissa paikoissa
- unohtaa asioita, vaikeus muistaa esim. tuttujen lasten tai aikuisten nimiä.
- lapsi ei tunnu yleensä kuuntelevan mitä hänelle sanotaan ja tarvitsee sanallisen ohjauksen lisäksi fyysisen ohjauksen
- lapsi tuntuu tarvitsevan jatkuvasti varmistuksen toiminnalleen ja ohjeiden noudattamiseen

4.5. Lapsen oman toiminnan ohjauksen tukeminen

Sovi toimintatavoista ja säännöistä etukäteen lasten kanssa. Kunnioita yksilöllisiä valintoja, lapsen omaa suunnittelua ja pohdintaa.

Ruokailu

- ryhmässä on säännöt ja niistä pidetään kiinni
- käsienpesu ennen ruokailua
- oma paikka ruokapöydässä
- ruokien maistamisesta on sovittu
- onko ruokailun aikana mahdollisuus liikkua / miten huomioit ylivilkkaat?
- voiko ruokailun aikana puhua / miten viestität, kun ”melutaso” nousee?
- pitääkö odottaa muita, kun ruoka jaetaan, miten sovitaan lopettaminen
- miten siirrytään ruokailusta ja minne
- miten rauhoitat ruokailutilanteen.

Pukeutuminen

- arvioi lapsen pukeutumistaidot ja suhteuta siihen vaatimustasosi
- kuvat helpottavat missä järjestyksessä ja mitä puetaan
- vaatteet oikein päin (selkäpuoli merkattu)
- opeta pukeutumistaitoja
- aluksi helpommin puettavia vaatteita
- tarvitseeko lapsi oman pukeutumissopen, oman tilan esim. maton, joka rajaa
- aikataulu (munakello)
- palkitseminen kun yrittää parhaansa
- auttaminenkin on sallittua!

Siisteyskasvatus

- säännölliset wc-käynnit
- jäsennä wc-toimia esim. kuvasarjalla
- wc:ssä yksi ohje kerrallaan taitoja harjoiteltaessa
- pojille jalanjäljet lattiaan etäisyyden löytämiseksi
- käsienpesu: pyyhkeet ja paperit sopivalla korkeudella (oma merkki pyyhkeessä).

Ulkoilu

- ennakoi siirtymät ulos lähdetessä ja sisälle tultaessa
- tarkista lapsen kanssa esim. säätila, miten pukeudutaan (sateen ropina antaa ärsyksen, joka säätelee meitä pukeutumaan sadevaatteisiin, kun menemme ulos)
- aikaa leikin lopetukselle ja tavaroiden keräämiselle
- valokuvat ja peilit helpottavat lasta havainnoimaan, onko ”varustus” oikea

- ohjaa ulkoleikkejä
- mieti, miten kauan ulkoilu kestää
- selvitä lapsille missä kulkevat piha-alueen rajat.

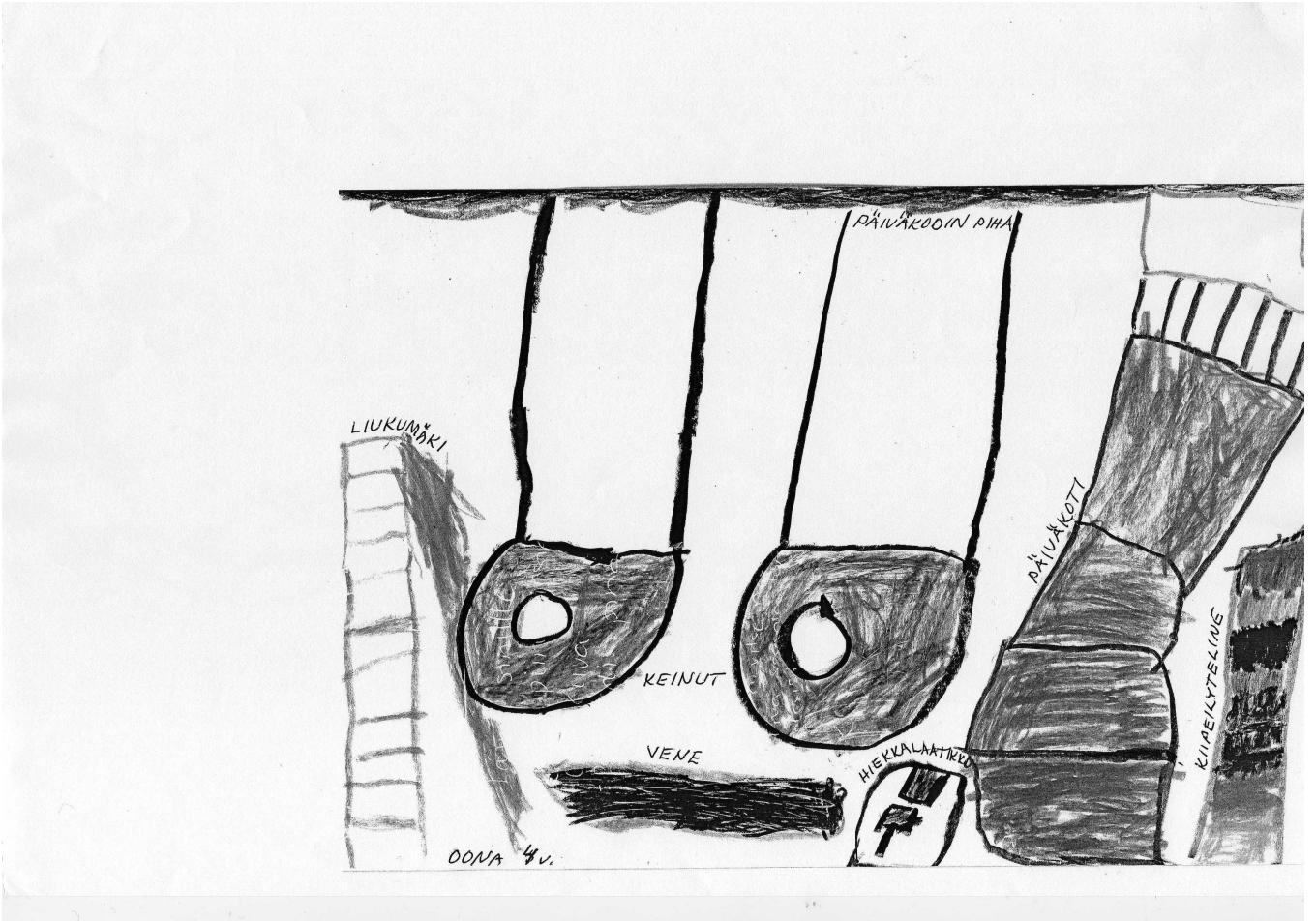
Lepo

- ennakoi siirtyminen lepo hetkelle
- luo rauhaa ja kiireettömyyttä
- unikaveri, lelu tuo turvaa
- kerro lapselle levon merkitys
- unikaveri, lelu
- huomioi lapsen yksilöllinen tapa herätä

Pedagogiset toiminnot

- luo oppimisympäristö toiminnan aloitusvaiheessa: mm. käytettävissä oleva materiaali, tila, säännöt ja rajoitukset, tavoitteen asettelu ja toiminnan sisältöjen suunnittelu ryhmän ja lasten yksilöllisten tarpeiden mukaan
- kerro lapselle mitä odotat hänen tekevän (tehtävän määrittely)
- suunnittele tekeminen: mitä tarvitsen työskentelyyn (välineet), miten teen tehtävän, mistä saan apua (aikuisen tuki), miten kauan menee aikaa, milloin voin lopettaa, mitä teen tämän toiminnan jälkeen
- tue lasta itsearviointissa: tunteiden nimeämisessä ja ilmaisussa, lopputuloksen arvioinnissa (onko työ/leikki valmis tai miten haluan jatkaa, miten onnistuin, mistä pidin, mistä en pitänyt tai mikä tuntui vaikealta)
- auta ja lasta lopettamaan työ/leikki (välineiden pois kerääminen ja uuteen tilanteeseen siirtyminen).

5. MOTORINEN KEHITYS

Oona 4 vuotta

Motorisesta kehityksestä

Lapsen motorisen kehityksen lähtökohtana on oma keho ja sen kautta koetut aistimukset. Oma keho viestittää lapselle liike- ja tasapainoaistimuksia, lihas- ja jänneaistimuksia sekä tuntoaistimuksia. Tasapainoisen ja vakaan asennon saavuttaminen ja ylläpitäminen edellyttää näköaistin, korvan tasapainoaistin sekä lihas- ja jänneaistin virheetöntä yhteistoimintaa. Liike- ja tasapainoaistimusten toimivuudella on suuri merkitys lapsen ympäristössä selviytymiselle sekä fyysiselle ja emotionaaliselle turvallisuudelle.

Kinesteettinen eli lihas- ja jänneaisti välittää aivoihin tietoa lihasten ja nivelten liikkeistä sekä asennoista. Kun lihasten hallinta kehittyy tietoiseksi, lapsi pystyy havaitsemaan lihasten jännityksen ja rentouden välisen eron ja tuottamaan tietoisesti tarkoituksenmukaisia ja hallittuja asentoja ja liikkeitä. Ihon tunto- ja kosketusaistin avulla lapsi saa tietoa ympärillään olevista esineistä; niiden koosta, muodosta, materiaalista ja pinnan rakenteesta. Näin lapsi oppii ymmärtämään esineiden laadun merkityksen.

Tuntoaistimusten kautta lapsi oppii tiedostamaan oman kehonsa ääriiivat ja erottelemaan ulkoapäin tulevien kosketusärsykkeiden laatua kuten kosketusta, painetta, kipua ja lämpötilaa. Tuntoaistimukset auttavat lasta ymmärtämään myös ympäristön kolmiulotteisuutta, välittävät turvallisuudentunnetta ja sitä kautta ovat erittäin merkityksellisiä lapsen tunne-elämän kehittymisen kannalta. Kun edellä mainittujen tuntoaistimusten antama tieto jäsentyy ja tallentuu aivoihin, muodostuu lapsen kehonhahmotus.

Lapsen motorinen kehitys noudattaa selkeää kaavaa, jossa taidot rakentuvat toistensa päälle. Jos jokin vaihe jää kesken, pysähtyy kehitys kunnes taito on opittu ja vasta sitten alkaa uuden taidon oppiminen. Suojarefleksien kehittyminen luo edellytykset tasapainon syntymiselle. Tasapaino luo edellytykset seisomaan ja kävelemään oppimiselle ja käveleminen taas juoksulle ja hyppelylle jne. Ensimmäisenä lapselle kehittyy karkeamotoriikka eli suurten lihasten motoriikka. Suurten lihasten koordinaation yhteydessä tapahtuu myös asentokontrollin kehittyminen. Seuraavaksi kehittyy pienten lihasten koordinaatio eli hienomotoriikka. Tällöin liikesuoritus kehittyy täsmälliseksi, tarkoituksenmukaiseksi ja joustavaksi. Kehonhahmotus on yhteydessä tilan ja ajan havaitsemiseen, minkä vuoksi esimerkiksi ympäristöolosuhteilla (valoisa/pimeä, hiljainen/meluisa, paikallaan pysyvä/liikkuva) sekä liikkeen laadulla (hidas/nopea, suoraan etenevä/pyörivä, tasapainoinen/epävaka) on siihen vaikuttava merkitys.

5.1. KOLMEN VUODEN IÄSSÄ lapsi

- juoksee
- hyppii tasajalkaa
- tarttuu suureen ja pieneen palloon ja heittää sitä
- pystyy potkaisemaan palloa juostessaan ja nousemaan portaita vuorotahtia
- piirtää, jolloin hän yleensä pitää kynää nyrkissä ja kaukana kynän kärjestä
- piirtää pääjalkaisia ihmishahmoja
- kävelee pyynnöstä varpaillaan
- kävelee suoraa viivaa muutaman askelen
- jäljentää ristin
- saa kiinni isot napit, sukat jalkaan ja käsineet käteen
- omaa valmiudet oppia liikkumaan laukka-askelin.

5.1.1. Kehitykseen liittyviä huolenaiheita (3v.)

jos lapsi ei vielä osaa seuraavia asioita:

- hyppiä tai hyppelehtiä
- kulkea portaissa ilman tukea
- tunnistaa mikä on turvallista ja mikä vaarallista
- juosta ja pysähtyä välillä
- väistellä taitavasti
- piirtää mallista esim. ympyrän
- pukea, eikä ole siitä kiinnostunut
- kiivetä, eikä ole siitä kiinnostunut

5.2. NELJÄN VUODEN IÄSSÄ lapsi

- osaa kävellä vakaasti ja hallitsee hyvin tasapainonsa
- oppii hyppimään yhdellä jalalla eteenpäin ja myöhemmin paikallaan hyppimisen sekä yhdellä jalalla seisomisen
- hallitsee oikean kynäotteen (sivellinote)
- seisoo muutaman sekunnin yhdellä jalalla
- jäljentää ristin ja kolmion
- osaa pukea lähes itsenäisesti
- tietää kehonsa osat
- saavuttaa perusliikuntataidot:
 - tasapainotaidot: taivutus, venytys, vartalon kierto, kääntyminen, keinuminen, kieriminen, alastulo, pysähtyminen
 - liikkumistaidot: kävely, juokseminen, hyppääminen, hyppely, harppaus, liukuminen, kiipeily
 - käsittelytaidot: heittäminen, kiinniottaminen, potkaiseminen, lyöminen, pallon vierittäminen, pompottaminen

5.2.1. Kehitykseen liittyviä huolenaiheita (4v.)

jos lapsi ei vielä osaa seuraavia asioita:

- hyppiä joustavasti
- tehdä samaan aikaan kahta keskittymistä vaativaa motorista asiaa (kantaa jotain käsissään noustessaan portaita)
- pujottaa helmiä
- pitää veistä ja haarukkaa käsissään yhtä aikaa
- juoda mukista
- kulkea kompastelematta vaan kaatuilee vielä herkästi
- matkia liikkeitä tai asentoja mallista

5.3. VIIDEN VUODEN IÄSSÄ lapsi

- liikkuu sulavasti
- omaa hyvän liikkeiden koordinaatiokyvyn
- omaa tarkoituksenmukaiset ja eriytyneet hienomotoriset taidot
- hahmottaa kehonsa pystyen nimeämään kehon eri osia
- hyppelee molemmilla jaloilla ja myös tasajalkaa
- piirtää 6-osaisen ihmisen

- hallitsee seuraavat tasapainotaidot:: seisoo yhdellä jalalla, kävelee viivaa pitkin
- osaa koordinoida liikkeitään: hypätä narua, potkia palloa, heittää pallon ja ottaa sen kiinni
- on kestävä juostessa ja liikuntaleikeissä
- on ketterä: liikkuu ripeästi, pystyy liikkumaan erilaisissa olosuhteissa: (kivillä, metsässä, tunnelissa, kiipeilypuissa)
- kävelee ja juoksee rytmisesti sekä pystyy toistamaan kehollaan erilaisia rytmejä
- käyttää säännöllisesti samaa kättä syödessään, piirtäessään
- kirjoittaa nimensä ymmärrettävästi
- hallitsee oikean kirjoitusotteen ja kynänjälki on varmaa sekä siistiä
- leikkaa tarkasti ääri viivojen mukaan
- pujottaa pieniä helmiä
- avaa ja kiinnittää napit sekä harjoittelee vetoketjun sulkemista

5.3.1. Kehitykseen liittyviä huolenaiheita (5v.)

jos lapsi ei vielä osaa seuraavia asioita:

- juosta portaita nopeasti ylös ja alas
- keinua ja ottaa vauhtia
- hypellä jalalta toiselle
- koota palapelejä
- kirjoittaa omaa nimeään

5.4. LAPSEN MOTORISEN KEHITYKSEN TUKEMINEN

Karkeamotoriikkaa voi harjoituttaa päivittäin toistuvissa arjen tilanteissa sekä ohjatuilla liikuntahetkillä

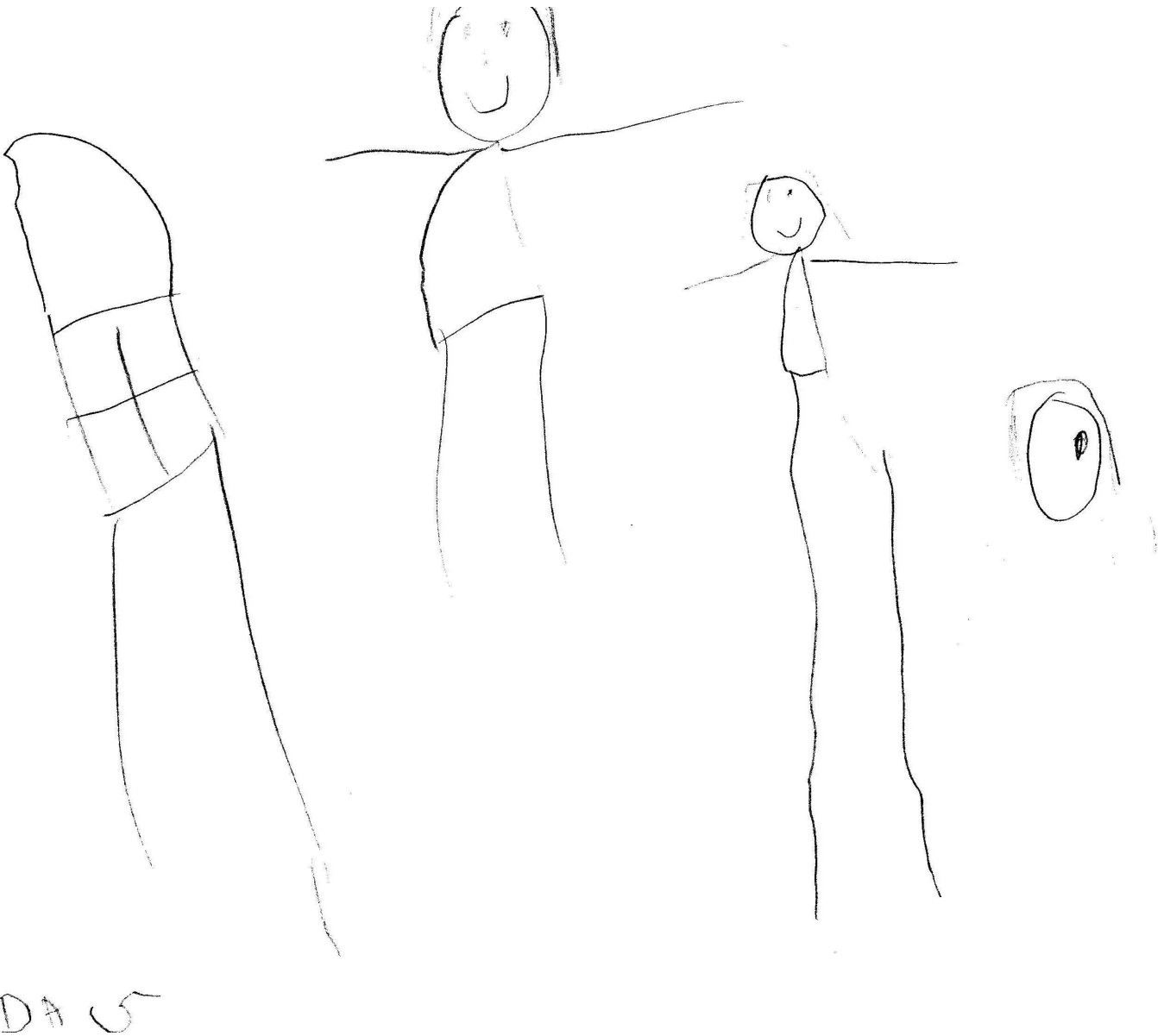
- keksitään erilaisia kävelyjä: varpailla, kantapäillä, matkaa jalkapohjilla mitaten
- erilaisia juoksupojoja: harppoen, polvia nostaen, varpailla, matkien miten eri eläimet juoksevat, rytmiä vaihtaen
- lattialla hypitään tasahyppyjä: eteen ja taakse, sivuille
- yhdellä jalalla hyppääminen esim. tuolin ympäri merkittyä reittiä
- trampoliinilla tasajalkaa hypittäessä polvien tulee koukistua ja joustaa sekä ponnistuksen suuntautua ylöspäin, aikuinen on apuna pitäen lasta käsistä kiinni
- kieritään: pahvilaatikon sisällä kädet ja jalat laatikon ulkopuolella, raajat mahdollisimman kiinni kehossa jäykkänä tai rentona
- pyöritään: koko jalkapohjalla/varpailla/kantapäillä, erilaisia mielikuvia käyttäen (esim. pullea pingviini, solakka silakka)
- kuperkeikan harjoittelussa aikuisen tulee tukea lapsen niskaa ja oikeaa pyörähtämisasentoa
- heittoja erilaisilla palloilla: käytetään monenlaisia palloja, korkealle, yli, läpi, lähelle, kauas, koriin
- tasapainon harjoittelua: viivaa pitkin kävely, kiipeily, erilaisissa maastoissa liikkuen

Hienomotoriikkaa harjoitellaan myös arkipäivän tilanteissa ja ohjatuilla tuokioilla

- avataan ja suljetaan nappeja, vetoketjuja, kengännauhoja, tarranauhoja ja erilaisia lukkoja
- pyyhitään pöytää: vaiheina rätin kastelu, kuivaksi puristaminen, pyyhkiminen
- kastellaan kukkia sumutinpullolla
- pujotetaan helmiä, renkaita, nappeja

- tehdään taittelu- ja ompelutöitä
- kaadetaan kannusta kuivia aineita (esim. riisiä, herneitä, makaroneja) ja nesteitä astiasta toiseen
- muovaillaan ja tehdään savitöitä
- työstetään erilaisia materiaaleja: rutistetaan, revitään, kieritetään, lajitellaan pinseteillä esim. makaroneja, herneitä
- vesimaalausta erilaisilla pensseleillä
- piirtäminen eri välineillä
- väliaikajumppana: ojennetaan kädet eteen, avataan sormet, puristetaan nyrkkiin jatkaen liikkeen toistoa
- leikitään sormileikkejä

6. SOSIAALISET TAIDOT JA VUOROVAIKUTUS

Tilda 5 vuotta

Sosiaalisista taidoista ja vuorovaikutuksesta

Yksilö elää, kasvaa, kehittyy ja oppii vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. Mitä nuoremasta henkilöstä on kyse, sitä enemmän hän on riippuvainen toisista. Voidakseen luoda yhteyden muihin hän tarvitsee sekä sosiaalisia että vuorovaikutustaitoja. Vastasyntyneen vuorovaikutuskeinot ovat varsin vähäiset, mutta monipuolistuvat pikkuhiljaa ja muutaman vuoden iässä keinoja on jo paljon enemmän. Lapsen sosiaalisessa kehityksessä niin kuin muillakin kehityksen osa-alueilla tapahtuu ensimmäisen kolmen vuoden aikana huimaa etenemistä. Osan sosiaalisten taitojen alkeista lapsi osaa myötäsytisesti (esim. hymyn, katsekontaktin). Lapsi opettelee näitä taitoja myös kokeilemalla, yrityksen ja erehdyksen keinoin. Jokapäiväiset tilanteet ja muiden ihmisten suhtautuminen ohjaavat lasta sosiaalisten taitojen kehittymisessä. Aikuisen tehtävä on antaa myös suoraa ohjausta siihen, miten lapsen tulee sosiaalisissa tilanteissa toimia. Kun lapsella on riittävät vuorovaikutustaidot ja hän osaa toimia sosiaalisissa tilanteissa asianmukaisella tavalla, hänen ei tarvitse ”tuhlata ruutia” jatkuviin erimielisyyksiin ja väärinymmärryksiin. Hän voi suunnata huomionsa ja energiansa muihin kehityksellisiin haasteisiin samalla kun vuorovaikutustaidotkin kehittyvät entisestään.

Sosiaalisten taitojen ja vuorovaikutuksen tukemisessa kannattaa lähteä liikkeelle arkisista, päivittäin toistuvista tilanteista. Yhteiset säännöt ja säännön rikkomuksiin puuttuminen auttavat lasta ymmärtämään, millaista käyttäytymistä häneltä odotetaan. Lapsen toivottu käytös huomioidaan ja siitä annetaan selvä myönteinen palaute. Myönteistä palautetta tulee antaa huomattavasti enemmän kuin korjaavaa. Lapsi oppii monia asioita jäljittelyn ja esimerkin avulla, joten aikuisten asenteen ja toiminnan tulee olla malliksi sopivaa. Aikuinen on lapselle käyttäytymisen malli silloinkin, kun hän ei tietoisesti opeta jotakin.

6.1. KOLMEN VUODEN IÄSSÄ lapsi

- pyrkii samaistumaan vanhempiansa mm. jäljittelemällä heitä
- on siirtymässä riippuvuussuhteesta suhteelliseen itsenäisyyteen ja hän kestää vanhempien tai hoitajan lyhyen poissaolon
- alkaa ymmärtää myös toisten tunteita ja näkökulmia
- ei vielä ymmärrä sääntöjä, mutta tietää, että hyvällä tai huonolla käytöksellä saa aikuisilta huomiota
- säätelee jo toimintaansa kehujen tai moitteiden mukaisesti
- osaa jo verrata itseään muihin
- kaipaa ikäisiään leikkikavereita ja läheiset suhteet alkavat muodostua ikätovereihin
- ystäväystyy toisten lasten kanssa, mutta riitojakin syntyy
- ei vielä välttämättä ymmärrä, että on väärin lyödä toista tai ettei toisen leluja saa ottaa ilman lupaa
- on oppimassa hyväksyttävämpiä tapoja omien halujensa toteuttamiseen ja pystyy jo ilmaisemaan itseään sanallisesti
- tarvitsee aikuisen tukea ja ohjausta vuorovaikutustaitojen harjoittelussa
- opettelee ja pystyy jonkin aikaa odottamaan vuoroaan
- pystyy jakamaan leluja toisen lapsen kanssa
- osaa pitää puolensa, eikä anna toisten lasten lannistaa tai komennella itseään
- oppii ennakoimaan tapahtumia.

6.1.1. Kehitykseen liittyviä huolenaiheita (3v.)

- lapsi ei osoita kiinnostusta vanhempiansa ja siihen miten vanhemmat toimivat jokapäiväisissä tilanteissa

- lapsen on vaikea irrottautua hetkeksikään vanhemmistaan ja/tai hän ei pysty liittymään tutun aikuisen tai lapsiryhmän seuraan
- lapsen tunneilmaisu on vähäistä: hän ei osaa kertoa omista tunteistaan, eikä tunnista toisten tunteita
- lapsi toimii usein sääntöjen vastaisesti joko uhmaten tai on aivan kuin hän ei lainkaan ymmärtäisi mistä on kysymys
- lapsi ei pysty odottamaan vuoroaan
- lapsi ratkaisee kaikki ristiriidat hyökkävällä tai väkivaltaisella käytöksellä
- lapsi vetäytyy tutussakin paikassa jatkuvasti omiin oloihinsa eikä hae kontaktia muihin lapsiin ja/tai aikuisiin.

6.1.2. Lapsen sosiaalisten taitojen ja vuorovaikutuksen tukeminen (3v.)

- keskustele lapsen kanssa hänelle tärkeistä ihmisistä, tunteista, tuo keskusteluun läheisyyden ja välittämisen teemoja
- vahvista lapsen turvallisuuden tunnetta olemalla lähellä, käytettävissä, tukena
- järjestä tilanteita, joissa lapsen on mahdollista toimia vuorovaikutuksessa toisten lasten kanssa ja päästä mukaan yhteisleikkeihin
- opeta lapselle, miten toisiin ihmisiin otetaan kontaktia, pyydetään kaverilta leluja tai vuorotellaan
- näe lapsen vahvuudet: puhu siitä mikä toimii ja vahvista hyvää käytöstä
- mainitse lapsen nimi hyvien tekojen yhteydessä: ”Jenna, oli mukava kun lohdutit Leeviä.”
- käytä katsetta, nyökkäämistä, hymyä, kosketusta, ym. lapsen rohkaisuun
- anna lasten itse harjoitella erimielisyyksien selvittelyä, älä puutu liian aikaisin
- kiellä ja estä lapsen väkivaltainen käytös. Pysäytä tilanne
- puutu aina kiusaamistilanteisiin
- tee ilmeilläsi, eleilläsi ja äänenpainolla selväksi, että et hyväksy väkivallan käyttöä
- anna ohje miten lapsen kuuluu toimia
- rauhoita itsekontrollinsa menettänyttä lasta sylissäsi
- älä provosoi lasta äläkä provosoidu itse ristiriitatilanteissa.

6.2. NELJÄN VUODEN IÄSSÄ lapsi

- on varma itsestään ja kyvyistään ja omasta mielestään hän osaa mitä vain
- jäljittelee samaa sukupuolta olevan vanhemman toimintaa
- haluaa miellyttää vanhempiaan ja aikuisia ja pyrkii omaksumaan sen sosiaalisen taidon, jota aikuinen hänelle opettaa
- yrittää ymmärtää ihmisten rooleja ja jäljitellä niitä leikeissään
- osaa noudattaa sääntöjä aika hyvin ja näkee varsinkin toisen tekemät sääntörikkomukset
- on kaikkivoipuuden tunteestaan ja kasvaneista sosiaalisista taidoistaan huolimatta edelleen myös hellyydenkipeä ”pikkuvauva”, joka kaipaa huomiota
- leikkii mielellään toisen lapsen kanssa vuorovaikutuksessa
- ottaa kaverinsa kokemukset ja ajatukset huomioon
- tuntee myötätuntoa (toisen itkiessä) ja mielihyvää voidessaan ilahduttaa tai lohduttaa
- omaa jo neuvottelutaitoja
- leikkii mielellään leikkejä, joissa voi olla piilossa aikuisilta: esim. vetää ovia perässään kiinni tai ilmoittaa kovaäänisesti: ”Tänne ei saa tulla!”
- ei aina erota mikä on totta ja mikä kuvittelua.

6.2.1. Kehitykseen liittyviä huolenaiheita (4v.)

- lapsi kieltäytyy usein ikätasoisesta toiminnasta ja on selvästi epävarma omasta osaamisestaan
- lapsi ei ymmärrä jokapäiväisen toiminnan sääntöjä eikä ole niistä kiinnostunut
- lapsen leikeissä ei ilmene hänelle tärkeiden aikuisten jäljittelyä
- lapsi ei leiki toisten lasten kanssa
- lapsen neuvotteluhallukkuus ja -taidot ovat vähäiset
- lapsi ei osoita myötätuntoa toista lasta kohtaan
- lapsi ei lainkaan irtaudu aikuisista vaan on jatkuvasti ”aikuisissa kiinni”
- lapsi ei hae eikä ota vastaan aikuisen tukea ja lohdutusta ollessaan surullinen tai satutettuaan itseään
- lapsen on vaikea ymmärtää mitä muut viestittävät ilmeillä ja eleillä
- lapsi ei katso ollenkaan silmiin.

6.2.2. Lapsen sosiaalisten taitojen ja vuorovaikutuksen tukeminen (4v.)

- huomaa pienet onnistumiset kuten lapsen toiminta vastuullisessa asiassa/tehtävässä
- vahvista lapsen itseluottamusta ja hyvää käsitystä itsestään
- vastaa lapsen aloitteisiin
- ole kiinnostunut hänen ajatuksistaan ja ideoistaan
- osallistu leikkeihin: tue lasta ja sosiaalista toimintaa leikkiroolistasasi käsin
- ole varma ja jämäkkä aikuinen: älä anna periksi asioissa, joissa ei ole periksi annettavaa
- luo lapselle mahdollisuuksia harjoitella sosiaalisia taitoja erilaisissa leikkirooleissa
- kerro lapselle, minkä takia meillä on tiettyjä käyttäytymissääntöjä
- opeta lasta tunnistamaan omia ja toisten tunteita erilaisissa tilanteissa
- auta lasta liittymään toisten seuraan
- näytä lapselle miten hän voi osoittaa myötätuntoa ja auttaa toisia lapsia
- hyväksy erimielisyydet ja riitely: puutu asiaan, jos joku lapsista käyttäytyy leikissä toisia loukkaavasti (lyö, tönii, rikkoo sääntöjä, hännää)
- ohjaa lapsia puhumaan asioista keskenään
- lohduta lasta ja ole hänen tukena epäonnen hetkinä.

6.3. VIIDEN VUODEN IÄSSÄ lapsi

- elää tasapainoista vaihetta
- ei hermostu epäonnistumisista ja pienistä takaiskuista niin herkästi kuin aikaisemmin
- on valmis omaksumaan ison lapsen roolin
- pystyy olemaan erossa vanhemmistaan
- pystyy keskustelemaan myös vieraiden aikuisten kanssa luontevasti
- hyväksyy auktoriteetin ja samaistuu aikuisiin
- on yhteistyökykyinen ja ottaa vastaan aikuisen ohjeita ja neuvoja
- haluaa olla palvomiensa aikuisten ihaillema
- hyväksyy pelien säännöt ja noudattaa niitä
- pystyy kokemaan tervettä syyllisyyttä, jos hän on tehnyt jotakin väärää
- valikoi kaverinsa usein sukupuolen mukaan.

6.3.1. Kehitykseen liittyviä huolenaiheita (5v.)

- lapsi hermostuu pienistäkin epäonnistumisista, tuntuu kuin häntä täytyisi koko ajan käsitellä varoen
- lapsi ei hyväksy aikuisen auktoriteettia, vaan pyrkii voimallisesti ottamaan tilanteen johtajan roolin ja väheksyy aikuisen ohjausta
- lapsen on usein poikkeuksellisen vaikeaa erota vanhemmistaan esim. tuttuun päivähoitopaikkaan jäädessään
- lapsi suhtautuu vieraisiin ihmisiin korostuneen varauksellisesti tai liian tuttavallisesti
- lapsi muuttaa jatkuvasti pelien sääntöjä ja yrittää huijata muita pelaajia
- lapsi ei osaa tuntea syyllisyyttä ja häpeää toimittuaan väärin
- lapsi ei pääse tai osaa hakeutua ikäistensä lasten leikkeihin
- lapsi ilmaisee, että häntä kiusataan tai lapsi näyttää olevan säännöllisen kiusaamisen kohde
- lapsi kiusaa itse toisia lapsia
- lapsella on vaikeuksia tietää miten eri tilanteissa käyttäytyään.

6.3.2. Lapsen sosiaalisten taitojen ja vuorovaikutuksen tukeminen (5v.)

- lapsen kanssa voi käydä keskusteluja oikeasta ja väärästä, hyvästä ja pahasta, tunteista
- Kun rajoitat lasta, kerro rajoitusten tarkoituksesta ja osoita, että ne ovat lapsen hyväksi
- tue kaverisuhteiden muodostumista
- opasta lasta kuinka erilaisia tunteita käsitellään ja miten voi epäonnistumisen jälkeen jatkaa
- opasta lasta ristiriitojen ratkaisemisen taidoissa
- selitä, mitä tarkoittavat käsitteet ”olla erimieltä”, ”riidellä”, ”kiusata”
- tee lapselle selväksi, että jokaisella on oikeus omaan mielipiteeseen ja mielipiteistä voi keskustella
- opeta lapselle, ettei ketään saa kiusata mielipiteensä tai minkään muunkaan syyn takia
- järjestä paljon mahdollisuuksia pitkäaikaisiin roolileikkeihin, tarvittaessa osallistu leikkiin ja auta lapsia kehittämään roolitoimintaansa
- käytä pöytäteatteria ja muita draamallisia keinoja sosiaalisten taitojen ja vuorovaikutuksen oppimiseen
- opeta lapsia pelaamaan keskenään pelejä: keskustelkaa säännöistä ja siitä, miksi on tärkeää pelata reilun pelin säännöillä
- anna lapselle sopivia luottamustehtäviä, joilla vahvistat tunnetta, että luostat häneen
- tue lasta oma-aloitteisuuteen ja vastavuoroisuuteen kaverisuhteissa
- anna hänelle myönteistä palautetta onnistumisista.

7. LEIKKI JA LEIKKITAIDOT

Luca 5 vuotta

Leikistä ja leikkitaidoista

Leikki on lapsen sisäisesti motivoitunutta, vapaaehtoista toimintaa, johon hän luontaisesti suuntautuu. Lapsen leikki-ikä sijoittuu ikävuosiin 2-6 vuotta. Lapsi tutkii oma-aloitteisesti itseään ja lähiympäristöään ja pyrkii saavuttamaan itselleen asettamansa päämäärät. Leikkiessään lapsi tutustuu ympäristöönsä, oppii uusia asioita ja jakaa kokemuksiaan toisten lasten kanssa. Leikki on lasten vuorovaikutustilanteiden harjoittelun kannalta ensisijaisen tärkeää. Leikkiessään lapset harjoittavat mielikuvitustaan ja harjoittelevat erilaisia rooleja. Leikeissä opitaan vastavuoroisuutta ja tekemään kompromisseja. Leikkiessään lapsi ratkaisee myös sosiaalisia pulmia, joiden kautta ymmärrys sosiaalisista suhteista kasvaa. Vygotskyn mukaan leikki on inhimillisen toiminnan korkeampi muoto.

Aluksi lapsen leikit ovat harjoitteluleikkejä. Niissä tärkeää on itse toiminta, ei sen tulos. Lapsi sulauttaa leikeissään uusia kokemuksia aiemmin hankittuihin tietoihin. Lapsi havaitsee samaistumisen kohteita jokapäiväisessä elämässään esim. päivän tapahtumat. Hän ottaa niistä aineksia omiin leikkeihinsä. Leikeissään hän harjoittelee mm. sääntöjen ja rajoitusten noudattamista, tunteiden ilmaisemista jne. Leikeissä näkyy omatunnon ja sukupuoli-identiteetin kehittyminen.

Leikissään lapsi esittää kysymyksiä, kuvittelee ja kokeilee mahdollisimman ideoita. Lapselle on tärkeää, että aikuinen pitää lapsen toimintaa merkityksellisenä sekä antaa hänen leikilleen ja leikki-ideoilleen tukea ja kannustusta.

Leikin kehityksessä voidaan todeta kolme vaihetta:

- 1) harjoitteluleikki
- 2) symbolileikki
- 3) sääntöleikki

Harjoitteluleikissä lapsi opettelee käsittelemään esineitä ja leikin ideaa, vastavuoroisuutta (ota - anna, kukkuu). Symbolileikin vaiheessa lapsi pystyy leikkimään mielikuvan kannattelemana eli esittämään toista henkilöä tai kuvaamaan esineellä toista esinettä. Sääntöleikeissä lapsi harjoittelee sovittujen sääntöjen noudattamista.

Ikävaiheittain lapsen leikissä voidaan erottaa seuraavia tapoja leikkiä:

- rinnakkaisleikki 1,5 - 3 -vuotiaana, kukin leikkijä leikkii omia leikkejään yhdessä
- sosiaalinen leikki alkaa noin 3 -vuotiaana, jolloin suurin osa leikeistä on kuvitteluleikkejä
- vuorotteleva leikki alkaa 3-4 -vuotiaana, lapset leikkivät järjestyneempiä leikkejä yhdessä
- mielikuvitus – ja roolileikit alkavat vahvistua 4-5 -vuotiaana
- ryhmä – ja sääntöleikki taidot kehittyvät 5-6 -vuotiaana

7.1. KOLMEN VUODEN IÄSSÄ lapsi

- leikkii vielä rinnakkaisleikkiä, leikkivälineet ovat samanlaisia kuin kavereilla, mutta jokainen voi toimia vielä oman mielensä mukaisesti
- leikkii yksin tai yhdessä toisten kanssa: rakenteluleikit ovat kiinnostuksen kohteena (palikat, legot, tynnyt, patjat, majojen rakentaminen, hiekka, lumi)
- taitaa odottamisen ja vuorottelun alkeita, hänellä on kyky toimia joukossa
- ottaa yhteisleikissä rooleja: äiti, isä, lapsi lemmikkieläin
- oppii samaistumalla vanhempiansa, hellii tai komentelee nukkejaan
- elää läpi erilaisia päivän tapahtumia ja pulmatilanteita
- saattaa turvautua mielikuvituskaveriin täydentäen kaverisuhteitaan tai siirtäen näin oman pelottavan puolensa oman itsensä ulkopuolelle

- kykenee uppoutumaan leikin lumoihin, mutta hän osaa palautua myös todellisuuteen
- rakastaa leluissa nippeleitä ja yksityiskohtia ja pystyy jo tarkkuutta vaativaan näpertelyyn.

7.1.1. Kehitykseen liittyviä huolenaiheita (3v.)

- lapsi ei leiki
- lapsi ei osaa leikkiä
- lapsi vetäytyy eikä liity lapsiryhmän toimintaan
- lapsi ei ole kiinnostunut leikistä eikä leikkivälineistä
- lapsi leikkii aina samaa leikkiä rutiininomaisesti.

7.1.2. Lapsen leikin tukeminen (3v.)

- rohkaise lasta leikkimään
- lapsi tarvitsee leikin aloitukseen aikuisen tukea: miten ottaa kontaktin toiseen lapseen, mikä valitaan yhteiseksi leikkiteemaksi
- anna aikaa ja tilaa leikille
- mahdollista lasten leikki-ideat ja tue niitä
- ole itse mukana leikissä
- kannusta lasta pelaamaan pelejä, joissa harjoitellaan vuoron odottamista, pettymyksen sietokykyä hävitessä ja onnistumisen iloa voittaessa
- opeta ja kannusta lasta leikkimään toisten kanssa
- lue lapselle satuja, tarinoita ja katselkaa yhdessä lastenvideoita/dvd:tä.

7.2. NELJÄN VUODEN IÄSSÄ lapsi

- uskoo itseensä ja kykyihinsä vahvasti
- omaa rikkaan mielikuvituksen, hänen ajattelunsa sekä taitonsa, monipuolistuvat, syvenevät ja hioutuvat
- on entistä uteliaampi, haluaa tutkia, nähdä ja näyttää myös muille taitonsa
- huomaa maailman houkutukset ja sen, ettei kaikkea voi saada
- saa sekä arki- että fantasiamailman hallintaansa leikin avulla
- sekoittaa toden ja epätoden keskenään vahvojen mielikuviansa ja ympäristöstä tulvivien virikkeiden takia
- leikkii roolileikkejä ottaen mallia tosielämästä, saduista ja televisiosta ja rekvisiittaa saatavilla olevista materiaaleista
- vahvistaa sukupuoli-identiteettiään roolileikeissä
- oppii vastavuoroisuutta ja kompromissien tekemistä leikkien avulla
- osaa jo leikkiessään neuvotella ja tekee työtä sovinnon säilyttämiseksi
- opettelee käsittelemään ensimmäisiä varsinaisia riitoja ja tarvitsee niihin aikuisen tuen
- testaa ja muodostaa kaverisuhteita; kolmas pyörä voi saada leikeissä tuimaa kohtelua osakseen: ”me ei leikitä sun kanssa”
- ottaa leikeissään käsittelyyn vaikeat tunteet – pelon, avuttomuuden, yksinäisyyden.

7.2.1. Kehitykseen liittyviä huolenaiheita (4v.)

- lapsi ei leiki
- lapsi ei osaa leikkiä
- lapsi ei ole kiinnostunut leikistä eikä leikkivälineistä
- leikkiteema aina sama ja junnaa paikallaan

- lapsi vaeltelee leikistä toiseen
- lapsen leikeissä ei ilmene hänelle tärkeiden aikuisten jäljittelyä
- lapsi ei leiki toisten lasten kanssa
- lapsi elää ikään kuin eri maailmassa kuin muut
- lapsen asema leikissä (johtaja, mukautuja, koira jne.) on aina sama

7.2.2. Lapsen leikin tukeminen (4v.)

- anna aikaa ja tilaa leikille
- lapsi tarvitsee vielä aikuisen tukea leikin suunnittelussa ja roolien otossa
- aikuinen on yhteisleikissä mukana sekä leikkijänä että leikin tukijana
- satujen lukeminen on tärkeää leikin, kielen, tunne-elämän ja ajattelun kehittymisen kannalta
- leikeissä on tärkeää, että hyvä voittaa ja paha saa palkkansa
- erilaisia tapahtumia voi harjoitella leikin kautta, esim. lääkäriissä käynti, syntymäpäiväjuhlat jne.
- usein pojat leikkivät poikien kanssa ja tytöt tyttöjen kanssa; sukupuoliin liittyvät stereotyyppit ovat muodostuneet
- kannusta lasta yksilöllisyyteen: anna tyttöjen pelata rauhassa jalkapalloa tai poikien leikkiä nukkekodilla

7.3. VIIDEN VUODEN IÄSSÄ lapsi

- leikkii yhä enemmän yhteisleikkejä ja valikoi leikkikaverinsa usein sukupuolen mukaan
- valitsee leikin ystäviensä mukaan: tavatessaan lapset kysyvät heti ”ooksä mun kaa?”
- vaihtaa vielä usein parasta kaveria
- nauttii sääntöleikkien vuorottelusta ja tietystä kaavasta, jonka mukaan leikissä edetään (muisti-, kortti- ja lautapelit sekä piha- ja ulkoleikit)
- muuttaa leikkien sääntöjä mieleisekseen
- eläytyy vahvasti roolileikkeihin, joissa pojat ovat maailman vahvimpia ritareita ja tytöt maailman kauneimpia prinsessoja
- leikkii elämän perimmäisiä asioita, kuten kuolemaa, häitä, hautajaisia, ristiäisiä ja sairauksia
- muokkaa uudet tiedot ja kokemukset oman ajattelunsa ja maailmansa mukaisiksi
- leikkii rakentamis- ja keräilyleikkejä

7.3.1. Kehitykseen liittyviä huolenaiheita (5v.)

- lapsi ei leiki
- lapsi ei osaa leikkiä tai leikki on liian yksinkertaista
- lapsi ei ole kiinnostunut leikistä eikä leikkivälineistä
- lapsi ei pysty keskittymään leikkiin
- jos lapsi vetäytyy eikä liity lapsiryhmän toimintaan
- lapsen käyttäytyminen leikissä vieroksuttaa muita lapsia
- lapsi leikkiessään on kuin eri maailmassa kuin muut lapset, ei pysty leikkimään samaa leikkiä
- lapsi muuntelee sääntöjä tai ei sopeudu leikkimään yhteisten sopimusten mukaan
- tarvitsee aikuisen apua jatkuvasti ristiriitatilanteiden selvittelyyn
- lapsen leikki on jatkuvasti satuttamista, tuhoamista tai tappamista
- lapsi satuttaa leikissä oikeasti itseään ja toisia päivittäin.

7.3.2. Lapsen leikin tukeminen (5v.)

- rohkaise lasta yhteisleikkeihin, ole tukena sääntöjen läpikäynnissä
- anna aikaa ja tilaa leikille
- mahdollista leikki-ideat
- tue ristiriitojen selvittelyä, mutta älä ratkaise kuulematta kaikkia osapuolia
- tarjoa vaihtelevia, ikään ja kehitystasoon sopivia leikkivälineitä ja materiaaleja leikkiin
- anna lapsen kehittää ongelmanratkaisutaitojaan ja esittää ratkaisuehdotuksensa, niistä on hyvä keskustella ja miettiä, mitä hyviä tai huonoja puolia niihin liittyy.

II HAVAINNOINTI VARHAISKASVATUKSESSA

Sini 4 vuotta

8. LAPSEN TOIMINNAN HAVAINNOINTI

Fanny 4 vuotta

8.1. Miksi havainnoidaan

Oppiakseen ymmärtämään lasta ja hänen tarpeitaan, aikuisen on tärkeää havainnoida lasta ja hänen toimintaansa arjen eri tilanteissa. Lapsi ilmaisee itseään kokonaisvaltaisesti mm. puhumalla, liikkumalla, tunteita näyttämällä, katseellaan ja vuorovaikutuksellaan ympäristönsä kanssa. Havainnointi onnistuu sitä paremmin mitä lähemmäksi lapsen sisäistä maailmaa aikuinen pääsee. Samalla aikuisen läsnäolosta ja saatavuudesta tulee lapselle turvallinen olo ja luottamussuhde lapsen ja aikuisen välillä vahvistuu.

Havainnointi vaatii aikuiselta aitoa läsnäoloa, keskittymistä siihen mitä tilanteessa tapahtuu ja avointa ihmettelyä sekä kysymyksiä. Lisäksi aikuisella tulee olla käsitys siitä mitä havainnoidaan.

Näemmekö mitkä ovat lapsen vahvuudet, eteenpäin kantavat voimavarat ja valmiudet?

Näemmekö kaikki tilanteeseen vaikuttavat seikat?

Näemmekö todella sen mitä lapsi tekee vai sen mitä hänen pitäisi tehdä?

Oma läsnäolomme ja tapamme olla vuorovaikutuksessa vaikuttaa lapsen tapaan toimia.

Havainnoin tavoitteena on:

- pyrkiä kuvailemaan kokemuksia ja havaintoja arkikielellä
- tarkistaa omien olemassa olevien oletuksien paikkansa pitävyyttä
- löytää tuoreita oivalluksia.

Lapsen toimintaa ja käyttäytymistä havainnoidaan kokonaisuutena arjen eri tilanteissa.

Tarpeen vaatiessa voi havainnon kohteeksi ottaa jonkun tietyn kehityksen osa-alueen.

Havainnot pyritään kuvaamaan arkikielellä.

8.2. Mitä havainnoidaan

Päivähoidon arjessa lasta ja hänen toimintaansa havainnoidaan päivän eri tilanteissa:

- kontaktiin hakeutumisessa
- vuorovaikutuksessa aikuisten ja lasten kanssa
- leikissä
- päivittäin toistuvissa perustoiminnoissa
- siirtymävaiheissa
- kaikissa tilanteissa, joissa lapsi kohtaa kehityksellisiä haasteita.

Vuorovaikutusta havainnoitaessa on tärkeää katsoa:

- kiinnostuuko lapsi muista ihmisistä?
- hakeeko lapsi kontaktia ja miten?
- pyytääkö lapsi apua ja miten?
- miten lapsi vastaa toisten kontaktin ottoihin: torjuu, arastelee, ei huomaa, menee mukaan?
- esittääkö lapsi omia toiveita?
- miten lapsi kuuntelee?
- pystyykö lapsi joustamaan, neuvottelemaan, sopimaan, luopumaan?
- miten hän käyttäytyy ristiriitatilanteissa?
- mikä asema hänellä on ryhmässä?
- hakeeko hän apua tarvittaessa ja suostuuko autettavaksi tai lohdutettavaksi?
- miten hän reagoi aikuisen asettamiin rajoihin?

Lapsella esiintyy erilaisia käyttäytymistyynejä vuorovaikutussuhteessaan aikuiseen ja aikuinen voi huomaamattaan vahvistaa tai sammuttaa niitä. Lapsella saattaa olla esim. korostunut tarve

miellyttää aikuista ja esittää olevansa reipas eri tilanteissa. Aikuinen voi huomaamattaan vahvistaa lapsen ”kilttiä ja reipasta” käytöstä kiitoksin ja huomioiden. Leikkiessään lapsi vahvistaa kokemuksiaan ympäristöstään ja testaa käsityksiään todellisuudesta ja löytää erilaisille elämän ilmiöille uusia merkityksiä. Leikin avulla hän luo suhteita muihin ihmisiin ja ratkaisee sosiaalisia pulmia, joiden kautta hänelle kasvaa ymmärrys ihmisten välisistä suhteista ja niiden lainalaisuuksista.

Esim. leikissä on tärkeä havainnoida:

- mitä ja miten lapsi käyttää esineitä ja miten hän ilmaisee tunteitaan?
- miten lapsi aloittaa leikin ja miten kauan leikki kestää?
- keitä lapsia mukana?
- mitä tiloja käytössä ja mitä välineitä käytetään?
- mitä rooleja lapsella/lapsilla on leikissä?
- kuka määritteli roolit?

8.3. Havaintojen kirjaaminen

Tehdyt havainnot kirjataan, jotta niihin voidaan palata myöhemmin. Havaintoja voidaan vertailla ryhmän toisten aikuisten ja vanhempien tekemiin havainnoiteihin. Kirjattuna havainnot pysyvät muuttumattomina. Pelkkä muistinvarainen tieto muuntuu ajan kuluessa, koska oleellisia asioita unohtuu ja korvautuu yleistyksillä tai tulkinnoilla. Kirjoittamisen ohella voidaan käyttää myös kuvaamista, esim. videointia tai digikuvausta tai äänittämistä.

8.4. Mihin ja miten havaintoja käytetään

Havaintoja kerätään eri tilanteista ennen ”analysointia” tai johtopäätösten tekoa.

Havaintojen pohjalta saadaan tietoa ko. lapsen tilanteesta ja yksilöllisestä kehityksestä.

Saadun tiedon pohjalta aikuinen pystyy helpommin luomaan lapselle hänen kehitystään ja tarpeitaan tukevia oppimisen mahdollisuuksia päivän eri tilanteisiin. Havainnoimalla lasta aikuinen voi vastata lapsen tarpeisiin sekä nähdä miten tukea ja kannatella lasta.

Havainnoimalla saatu tieto auttaa aikuista järjestämään lapselle sopivaa toimintaa.

Lapsesta tehtyjen merkintöjen tulee perustua päivähoidon järjestämiseen. Merkintöjen tulee olla asiallisia. Viime kädessä lapsen huoltajalla on oikeus saada tieto lapsesta tehdyistä merkinnöistä.

8.5. LAPSEN TOIMINNAN HAVAINNOINTILOMAKE

Lapsen nimi : _____ Ikä: _____
Pvm: _____ Havainnointiaika: aloitusaika _____ lopetusaika _____
Havainnointipaikka: _____
Toimintaan/leikkiin osallistujat: _____
Havainnoitsija: _____

Toiminta/leikki:

9. HENKILÖSTÖN PEDAGOGISTEN MENETELMIEN TARKASTELU

Antti 5 vuotta

Henkilöstön pedagogisten menetelmien tarkastelusta

Aikuisten rakentama työyhteisö ja tiimi antavat pohjan sekä aikuisten että lasten hyvinvoinnille. Koko päiväkotiyhteisö muodostaa työyhteisön. Lapsiryhmien ”omat” aikuiset muodostavat ryhmän kasvattajien tiimin. Päivähoidossa kasvattajat ovat vastuussa siitä, millaisen oppimisympäristön ja ilmapiirin he tarjoavat lapsille. Oppimisympäristö muodostuu siitä, miten henkilöstö rakentaa tilat päivähoidossa, miten he toteuttavat pedagogisia menetelmiä ja ratkaisuja sekä miten he pitävät yllä vuorovaikutuksellisia suhteita lasten, lapsiryhmän ja aikuisten välillä. Aikuisten täytyy sitoutua vuorovaikutukseen lasten kanssa. Heillä tulee olla rohkeutta ja uskallusta asettaa lasten tarpeet etusijalle päivän aikana. Tieto lapsen kehityksestä ohjaa aikuisia toiminnan suunnittelussa sekä tuo taitoa ja ymmärrystä lasten toimintaa ja leikkiä kohtaan.

Työyhteisö tuo raamit yksittäisille tiimeille ja työntekijöille sekä heidän osaamiselleen. Jokainen aikuinen on kuitenkin aina vastuussa omasta ammatillisesta panoksestaan. Työntekijän ammatillinen tieto, kasvatustietoisuus ja osaaminen ovat lähellä toisiaan, mutta myös erotettavissa. Tieto voidaan liittää työntekijän käsityksiin ja tietorakenteisiin. Ne ovat kertyneet sekä ammatillisen koulutuksen ja työkokemuksen että elämänhistorian avulla. Kasvatustietoisuuteen liittyy työntekijän arviointi omasta itsestään kasvattajana (reflektioivaa työtä). Osaamisessa yhdistyvät sekä teoreettinen että käytännön tieto taidoksi.

Jokaisen työntekijän tulee arvioida sekä omaa että koko tiimin toimintaa lapsiryhmässä päivän eri tilanteissa. Tehdyistä havainnoista keskustellaan yhdessä kasvattajatiimissä. Olennaista on keskustella erilaisista työntekijöiden tekemistä havainnoista ja tulkinnoista toiminnassa. On hyvä tehdä yhteenveto asioista, jotka ovat ryhmässä pedagogisesti kunnossa ja koota ne osaluokkiin, joissa tarvitaan muutosta tai joita tulee kehittää.

Päivähoidossa aikuisella on suuri valta lapseen. Aikuisen koulutus, kokemus, käsitykset ja uskomukset lapsista ohjaavat toiminnan suunnittelua. Sensitiivinen aikuinen vastaa lapsen tarpeisiin. Sensitiivinen työote johtaa siihen, että lapsi kokee päivähoidon turvalliseksi ja uskaltautuu ottamaan kehityksellisiä haasteita vastaan. Elinympäristö, jossa lapsi kehittyy ja kasvaa, on jokaisen kohdalla ainutkertainen. Leikkivä, toimiva lapsi oppii ja kehittyy!

LÄHTEET:

- Ahonen, Siiskonen, Aro; Sanat sekaisin; PS- kustannus, Juva 2001
- Alahuhta Eila; Leikin ja puhun, liikun ja luen, Otava 1995
- Autio Tuire, Kaski Satu: Ohjaamisen taito; Edita 2005
- Einon, Dorothy; Kehittyvä ja onnellinen lapsi. Tietoa ja käytännön neuvoja vanhemmille 0-6-vuotiaan lapsen kehityksen tueksi. Weilin+Göös. 1999
- von Fieandt Maija; luento Mikä on vielä normaalia? 23.11.2006
- Hakkarainen Pentti; Motivaatio, leikki ja toiminnan kohteellisuus, Orienta konsultit 1990
- Helsingin kaupunki Lasten erityispalvelujen yksikkö, puheterapeutit, artikkeli 2004
- Jarasto Pirkko – Sinervo Nina; Alle kouluikäisen lapsen maailma, Gummerus 1997
- Jokinen Kristiina; AD/HD opas koulunkäyntiöpsä, RS-kustannus 2004
- Kahri Mari; Lapsen arki on leikkiä, Kauhavan kirjapaino 2003
- Kalliala Marjatta; Enkeliprinsessa ja itsari liukumäessä, Gaudeamus.Helsinki 1999.
- Karvonen Pirkko; Hyppää pois! Tammi 2002
- Keltikangas-Järvinen; Hyvä itsetunto, WSOY 2004
- Kintala Pauli, Ahonen Timo, Cantell Marja, Nissinen Anu; Liiku ja opi; PS-kustannus 2005
- Koppinen, Lyytinen, Rasku-Puttonen; Lapsen kieli ja vuorovaikutustaidot; Kirjayhtymä 1989
- Kranowitz Carol Stock; Tahatonta tohellusta, PS-kustannus 2004
- Launonen, Korpijaakko-Huuhka toim. Kommunikoinnin häiriöt, Tammerpaino, Tampere 1996
- Leach, Penelope; Lapsi. Hoito ja kehitys. WSOY. 1986
- Lillqvist Outi, Pilhjerta Arja; Arjen eväät, ADHD –keskus 2003
- Lyytinen Paula, Korkiakangas Mikko, Lyytinen Heikki (toim.); Näkökulmia kehityspsykologiaan, kehitys kontekstissaan, WSOY Bookwell Oy Porvoo 2003
- Mäntynen Pirkko; Pikkulasten leikin edellytykset päiväkodissa, Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja N:o 37.1997
- Nurmi Jari-Erik, Ahonen Timo Lyytinen , Heikki Lyytinen, Paula, Pulkkinen Lea, Ruoppila Isto; Ihmisen psykologinen kehitys, SWOY Oppimateriaalit Oy 2006
- Ojala Ville; Kuvakommunikaatiokoulutus, 2004, luento
- Pihlaja Päivi, Viitala Riitta; Erityiskasvatus varhaislapsuudessa WSOY 2004

Peltonen, Anne – Kullberg-Piilola Tarja; Tunnemuksu. LK-kirjat. 2005

Siiskonen T, Aro T, Ahonen T, Ketonen R; Joko se puhuu? PS-kustannus 2004

Sinkkonen Jari, Pihlaja Päivi; Ulos umpikujasta WSOY 1999

Suhonen Eira; Lasten havainnointi päivähoitossa –luento, 14.3.2007

Villikko-Riihelä Anneli; Psyyke, Psykologian käsikirja, WS Bookwell Oy Porvoo 2003

Wolfson, Richard C; Virkku vekara. Tue lapsesi kehitystä. WSOY. 2001